

**Medzivládna vedecko-politická
platforma pre biodiverzitu a
ekosystémové služby**

Distr.: všeobecná
1. augusta 2022

Pôvodné znenie: angličtina

Plénum Medzivládnej vedecko-politickej
platformy pre biodiverzitu a ekosystémové služby
Deviate zasadnutie
Bonn, Nemecko, 3. – 9. júla 2022

**Správa pléna Medzivládnej vedecko-politickej platformy pre
biodiverzitu a ekosystémové služby o práci na jej deviatom
zasadnutí**

Dodatok

**Zhrnutie metodologického hodnotenia týkajúceho sa rozmanitej
konceptie viacerých hodnôt prírody a jej prínosov vrátane
biodiverzity a ekosystémových funkcií a služieb (hodnotenie
rozmanitých hodnôt a oceňovania prírody) pre tvorcov politik**

Plénum Medzivládnej vedecko-politickej platformy pre biodiverzitu a ekosystémové služby na svojom deviatom zasadnutí v rozhodnutí IPBES-9/1, oddiele II, odseku 4 schválilo zhrnutie metodického hodnotenia týkajúceho sa rozmanitej konceptie viacerých hodnôt prírody a jej prínosov vrátane biodiverzity a ekosystémových funkcií a služieb (hodnotenie rozmanitých hodnôt a oceňovania prírody) pre tvorcov politik, ako sa uvádza v prílohe k tomuto dodatku.

Príloha

Zhrnutie metodologického hodnotenia týkajúceho sa rozmanitej koncepcie viacerých hodnôt prírody a jej prínosov vrátane biodiverzity a ekosystémových funkcií a služieb (hodnotenie rozmanitých hodnôt a oceňovania prírody) pre tvorcov politik

Autori¹

Unai Pascual (Španielsko/Švajčiarsko), Patricia Balvanera (Mexiko), Michael Christie (Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska), Brigitte Baptiste (Kolumbia), David González-Jiménez (IPBES), Christopher B. Anderson (Argentína, Spojené štáty americké/Argentína), Simone Athayde (Brazília/Spojené štáty americké), David N. Barton (Nórsko), Rebecca Chaplin-Kramer (Spojené štáty americké), Sander Jacobs (Belgicko), Eszter Kelemen (Maďarsko), Ritesh Kumar (India/Wetlands International), Elena Lazos (Mexiko), Adrian Martin (Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska), Tuyeni H. Mwampamba (Tanzánijská zjednotená republika/Mexiko), Barbara Nakangu (Uganda), Patrick O'Farrell (Južná Afrika), Christopher M. Raymond (Austrália, Holandsko/Švédsko, Fínsko), Suneetha M. Subramanian (India/United Nations University Institute for Advanced Study of Sustainability), Mette Termansen (Dánsko), Meine van Noordwijk (Holandsko/Indonézia), Arild Vatn (Nórsko).

Členovia riadiaceho výboru, ktorí poskytli poradenstvo pri príprave tohto hodnotenia

Bibiana Vilá, Antonio Díaz-de-León, Chimere Diaw, Mersudin Avdibegovic, Julia Marton-Lefevre, Rashad Allahverdiyev.

Vyhlásenie

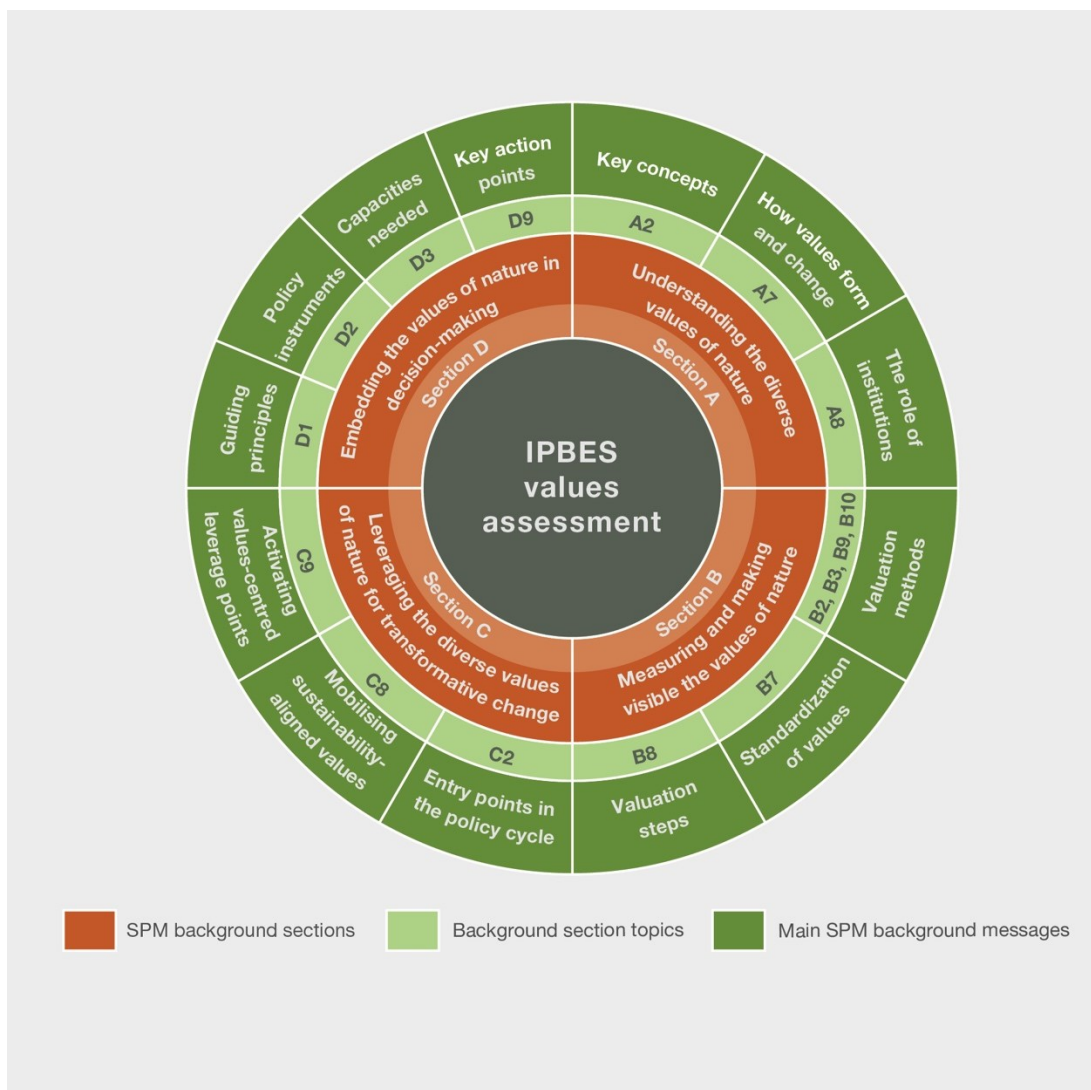
Použitie označenia a znázornenia materiálu na mapách v tejto správe nevyjadrujú nijaký názor Medzivládnej vedecko-politickej platformy pre biodiverzitu a ekosystémové služby v súvislosti s právnym postavením akejkoľvek krajiny, územia, mesta alebo oblasti či ich orgánov alebo v súvislosti s vymedzením ich hraníc alebo ohraničení. Tieto mapy boli vyhotovené len s cieľom uľahčiť hodnotenie širokých biogeografických oblastí v nich uvedených.

¹ Autori sa uvádzajú spolu s krajinou alebo krajinami ich občianstva v zátvorkách, oddelenými čiarkou, ak ich je viac, a za lomkou je uvedená krajina ich príslušnosti, ak sa líši od krajiny alebo krajín ich občianstva, alebo ich organizácia, ak sú súčasťou medzinárodnej organizácie. Krajiny a organizácie, ktoré nominovali odborníkov, sú uvedené na webovej stránke IPBES.

HLAVNÉ POSOLSTVÁ

Hodnotenie rozmanitých hodnôt a oceňovania prírody Medzivládnej vedecko-politickej platformy pre biodiverzitu a ekosystémové služby (IPBES) poskytuje usmernenia na zosúladienie dobrej kvality života ľudí so životom na Zemi a napredovanie vzájomne prepojených ekonomických, sociálnych a environmentálnych aspektov udržateľného rozvoja vyváženým spôsobom (obrázok SPM.1).² Zahŕňa pochopenie vzťahov medzi rôznymi svetonázormi a hodnotami, hodnotovú typológiu, usmernenia pre navrhovanie a realizáciu metód a procesov oceňovania a pre začlenenie rozmanitých hodnôt prírody do rozhodovania a tvorby politik.

V hodnotení sa zdôrazňujú aj kľúčové schopnosti pre prácu s viacerými hodnotami s cieľom využiť transformačnú zmenu³ medzi rôznymi zainteresovanými stranami a inštitúciami. IPBES a hodnotenie chápe prírodu inkluzívnym spôsobom, ktorý zahŕňa viaceré perspektívy a chápania prírodného sveta, ako je biodiverzita a perspektívy pôvodných obyvateľov a miestnych komún, ktoré používajú a stelesňujú koncepcie ako Matka Zem. Okrem toho sa očakáva, že hodnotenie rozmanitých hodnôt a oceňovania prírody prispeje k dosiahnutiu Vizie pre biodiverzitu do roku 2050, Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj a budúceho globálneho rámca pre biodiverzitu po roku 2020 smerom k spravodlivej a udržateľnej budúcnosti.

Obrázok SPM.1. Koleso hodnotenia hodnôt. Hodnotenie rozmanitých hodnôt a oceňovania prírody poskytuje usmernenia o rozmanitých hodnotách prírody a ich začlenení do rozhodovania. Obrázok SPM.1 znázorňuje štruktúru základných oddielov zobrazením hlavných tém oddielu a ich prepojenia s konkrétnymi problémami a základnými posolstvami.

² SPM: zhrnutie pre tvorcov politik.

³ Závazok hodnotenia transformačnej zmeny, ktorý bude stavať na hodnotení rozmanitých hodnôt a oceňovania prírody a iných produktov IPBES, schválilo plénum IPBES na svojom ôsmom zasadnutí, pričom sa posúdi na jedenástom zasadnutí.

KM1.⁴ Príčiny globálnej krízy v oblasti biodiverzity a príležitosti na ich riešenie úzko súvisia so spôsobmi, akými sa oceňuje príroda v politických a ekonomických rozhodnutiach na všetkých úrovniach {A4, A9, C1, C7, C8}.

Bezprecedentná zmena klímy a pokles biodiverzity ovplyvňujú fungovanie ekosystému a majú negatívny vplyv na kvalitu života ľudí. Dôležitým faktorom spôsobujúcim globálny pokles biodiverzity je neudržateľné využívanie prírody vrátane pretrvávajúcich nerovností medzi krajinami a v rámci nich, ktoré vychádzajú z prevládajúcich politických a ekonomických rozhodnutí založených na úzkom súbore hodnôt (napr. uprednostňovanie hodnôt prírody pri obchodovaní na trhoch). Súčasne prístup k výhodám z mnohých prínosov prírody pre ľudí a ich distribúcia sú veľmi nespravodlivé.^{5,6} Napriek tomu konsolidovaný globálny konsenzus uvedený v Agende 2030 pre udržateľný rozvoj a vo Vizii pre biodiverzitu do roku 2050 vytvoril spoločnú víziu prosperity pre ľudí a planétu. Dosiachnutie tejto vízie závisí od celosystémovej transformačnej zmeny, ktorá zahŕňa rozmanité hodnoty prírody a je v súlade so vzájomne sa podporujúcimi cieľmi spravodlivosti a udržateľnosti a ich vzájomne prepojenými ekonomickými, sociálnymi a environmentálnymi rozmermi.

KM2. Napriek rozmanitým hodnotám prírody väčšina prístupov k tvorbe politik uprednostňuje úzky súbor hodnôt na úkor prírody a spoločnosti, ako aj budúcich generácií, a často ignoruje hodnoty spojené so svetonázormi pôvodných obyvateľov a miestnych komún. {A4, A8, A9, B10, C1, C3}.

Ľudia vnímajú prírodu, prežívajú ju a interagujú s ňou mnohými spôsobmi. To vedie k rôznemu chápaniu úlohy, ktorú príroda zohráva ako základ života ľudí a prispieva ku kvalite ich života, čo vedie k rozmanitej škále hodnôt súvisiacich s prírodou. Tvorba politiky však do značnej miery ignoruje viaceré spôsoby, akými je príroda významná pre ľudí, pretože často uprednostňuje úzky súbor hodnôt prírody.

Napríklad prevládajúce zameranie na podporu krátkodobého zisku a ekonomického rastu sa zvyčajne zakladá na makroekonomických ukazovateľoch, ako je hrubý domáci produkt. Takéto ukazovatele vo všeobecnosti zohľadňujú len tie hodnoty prírody, ktoré sa prejavujú prostredníctvom trhov, a preto primerane neodrážajú zmeny v kvalite života. Jedným z dôležitých dôvodov je, že prehliadajú netrhové hodnoty spojené s prínosom prírody pre ľudí, vrátane funkcií, štruktúry a ekosystémových procesov, od ktorých závisí život. Okrem toho takéto ukazovatele nezohľadňujú nadmerné využívanie prírody a jej ekosystémov a biodiverzity a vplyv na dlhodobú udržateľnosť. Politiky ochrany, ktoré sa zameriavajú na biodiverzitu pre ňu samotnú, môžu bagatelizovať iné hodnoty a vylúčiť miestne populácie, ktorých živobytie závisí od prírody. Používanie obmedzeného súboru hodnôt prírody, ktoré je základom mnohých rozvojových a environmentálnych politik, je zakotvené a podporované spoločenskými normami a formálnymi pravidlami.

KM3. Rozmanité hodnoty prírody v tvorbe politiky možno zlepšiť zvážením typológie hodnôt prírody, ktorá zahŕňa bohatstvo ľudských vzťahov s prírodou {A1, A2, A3, A4, A5}.

Hodnoty prírody sa značne líšia v rámci znalostných systémov, jazykov, kultúrnych tradícií a environmentálnych kontextov. Ľudia a prírodu možno považovať za súčasť holistických a vzájomne závislých systémov života alebo v iných svetonázoroch ich možno považovať za navzájom oddelené. Rôzne chápania prírody sú vyjadrené rôznymi spôsobmi (napr. prostredníctvom symbolov, rituálov, jazykov, údajov a modelov).

Vzhľadom na rozmanité svetonázory, kultúry, znalostné systémy a disciplíny je zložitá definovať hodnoty prírody univerzálne praktickým a prijateľným spôsobom. Komplexná typológia rozmanitých hodnôt prírody môže pomôcť pri rozhodovaní, ktoré ovplyvňuje prírodu a jej prínos pre ľudí v rôznych kontextoch, vrátane ekonomických (napr. investície, výroba, spotreba), politických (napr. uznanie individuálnych a kolektívnych práv a povinností) alebo sociokultúrnych (napr. formovanie, udržiavanie alebo zmena sociokultúrnej identity ľudí) rozhodnutí.

⁴ KM: kľúčové posolstvo.

⁵ IPBES (2019): Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (Globálna hodnotiacia správa o biodiverzite a ekosystémových službách Medzivládnej vedecko-politickej platformy pre biodiverzitu a ekosystémové služby). Brondizio, E.S., Settele, J., Díaz, S., Ngo, H.T. (eds). IPBES secretariat, Bonn, Germany, 1144 strán. ISBN: 978-3-947851-20-1.

⁶ H. O. Pörtner, R.J. Scholes a kol. (2021): IPBES-IPCC Co-Sponsored Workshop Report on Biodiversity and Climate Change; IPBES a IPCC, doi:10.5281/zenodo.4782538.

Typológia hodnôt prírody (obrázok SPM.2) vyžaduje hodnotové perspektívy, ktoré zahŕňajú bohatstvo ľudských vzťahov s prírodou vrátane: i) *svetonázorov*, spôsobov, akými ľudia vnímajú svet a ako s ním komunikujú; ii) *znalostných systémov*, súborov poznatkov, postupov a presvedčení, akými sú akademické, domorodé a miestne znalostné systémy stelesnené svetonázormi; iii) *širokých hodnôt*, morálnych princípov a životných cieľov, ktoré riadia interakcie medzi ľuďmi a prírodou; iv) *špecifických hodnôt*, úsudkov týkajúcich sa dôležitosti prírody v konkrétnych kontextoch, zoskupených do *inštrumentálnych hodnôt* (t. j. prostriedky na dosiahnutie požadovaného cieľa často spojené s pojmom „ekosystémové služby“), *vzťahových hodnôt* (t. j. zmysluplnosť interakcií medzi ľuďmi a prírodou) a *vnútorných hodnôt* (t. j. nezávislé od ľudí ako hodnotiteľov); a v) *hodnotových ukazovateľov*, kvantitatívne opatrenia a kvalitatívne deskriptory používané na označenie dôležitosti prírody z hľadiska biofyzikálnych, peňažných alebo sociokultúrnych metrík. Hodnotová typológia pomáha podporovať využívanie hodnôt, ktoré boli nedostatočne využívané pri rozhodovaní.

Ľudia vnímajú prírodu alebo k nej majú vzťah viacerými a často sa navzájom dopĺňajúcimi spôsobmi: žijú z prírody, s prírodou, v prírode a ako príroda. Tieto rôzne spôsoby vzťahu k prírode odrážajú rôzne svetonázory ľudí. Hoci táto typológia nemusí zachytávať celý rozsah hodnôt spojených s rôznymi znalostnými systémami, môže pomôcť pochopiť, ako možno určité vzťahy medzi človekom a prírodou začleniť do konkrétnych politických rozhodnutí.

KM4. Procesy oceňovania môžu byť prispôbené tak, aby spravodlivo zohľadňovali hodnoty prírody viacerých zainteresovaných strán v rôznych kontextoch rozhodovania {A5, A6, B1, B6, B8, C2}.

Oceňovanie je explicitný a zámerný proces, v ktorom sa používajú dohodnuté metódy na zviditeľnenie rozmanitých hodnôt prírody pre ľudí. Typ a kvalita informácií získaných z oceňovania závisí od toho, ako, prečo a kým sú procesy oceňovania navrhnuté a realizované. Spôsob, akým sa oceňovanie uskutočňuje, vrátane zvolených metód, je čiastočne určený mocenskými vzťahmi v spoločnosti, ktoré ovplyvňujú, aké a čie hodnoty prírody sa uznávajú a ako spravodlivo sa rozdeľujú výhody a bremená vyplývajúce z týchto rozhodnutí.

Zváženie hodnôt viacerých jednotlivcov, zainteresovaných strán a záujmových skupín na úrovniach mimo jednotlivca je nevyhnutnou súčasťou oceňovania. Jedným zo spôsobov je zlúčiť hodnoty jednotlivcov alebo skupín do sociálnych hodnôt, ktoré môžu byť vážené s ohľadom na rozdiely medzi zainteresovanými stranami (napr. rozdiely v príjmoch). Ďalším spôsobom je kolektívne formovanie alebo vyjadrenie zdieľaných sociálnych hodnôt prostredníctvom diskusných procesov, ktoré môžu pomôcť spojiť viaceré hodnoty, ktoré sa ťažko zlučujú (napr. prostredníctvom poradných kruhov). Tieto dve stratégie sa dopĺňajú, no každá stratégia zameraná na dosiahnutie oceňovania nad rámec jednotlivca musí zvážiť problémy zastúpenia, nerovnosti (napr. v rámci generácie a medzi generáciami) a asymetrických mocenských vzťahov (napr. prevaha určitých svetonázorov) medzi dotknutými aktérmi.

Okrem toho pomáha pri oceňovaní týchto päť krokov: i) vytvorenie legitímneho procesu; ii) definovanie účelu oceňovania; iii) určenie rozsahu oceňovania; iv) výber a uplatňovanie metód oceňovania; a v) začlenenie hodnôt do rozhodovania. Tieto kroky môžu zvýšiť spoľahlivosť oceňovaní s cieľom poskytnúť informácie o rôznych kontextoch rozhodovania, a to aj v kontexte území pôvodných obyvateľov a miestnych komunít.

KM5. Na hodnotenie hodnôt prírody je v súčasnosti k dispozícii viac ako 50 metód a prístupov oceňovania pochádzajúcich z rôznych disciplín a znalostných systémov; výber vhodných a komplementárnych metód si vyžaduje hodnotenie kompromisov medzi ich relevantnosťou, spoľahlivosťou a požiadavkami na zdroje {B1, B2, B3, B4, B5, B8, B9, B10}.

Existuje mnoho metód a prístupov oceňovania na zistenie a hodnotenie rozmanitých hodnôt prírody. Metódy oceňovania pochádzajúce z rôznych disciplín a znalostných systémov (vrátane pôvodných obyvateľov a miestnych komunít) možno zoskupiť do štyroch nedisciplinárnych „súborov metód“ (tabuľka SPM.1): i) *oceňovanie založené na prírode* zhromažďuje, meria alebo analyzuje informácie o vlastnostiach prírody a jej prínosoch pre ľudí; ii) *oceňovanie založené na vyhlásení* priamo žiada ľudí, aby vyjadrili svoje hodnoty; iii) *oceňovanie založené na správaní* identifikuje, ako si ľudia cenia prírodu pozorovaním ich správania a postupov; a iv) *integrované oceňovanie* spája rôzne typy hodnôt hodnotených s rôznymi zdrojmi informácií. Každý súbor metód sa opiera o rôzne zdroje údajov, rôzne úrovne a formy sociálnej účasti, identifikuje rôzne typy hodnôt a má špecifické technické a kvalifikačné požiadavky a obmedzenia. Zatiaľ čo súbory metód pomáhajú zdôrazniť spoločné znaky postupov v rámci rôznych tradícií oceňovania, na úplné zhodnotenie variácií oceňovania vykonávaných podľa špecifických znalostných systémov, najmä pôvodných obyvateľov a miestnych komunít, sú potrebné ďalšie aspekty.

Rôzne prístupy oceňovania zahŕňajú kompromisy medzi relevantnosťou (t. j. dôležitosťou z hľadiska hodnôt, ktoré možno použiť pri rozhodovaní), spoľahlivosťou (t. j. spoľahlivé, konzistentné a sociálne reprezentatívne) a zdrojmi (t. j. čas, finančné, technické a ľudské zdroje). Vzhľadom na rozmanité sociálne, ekonomické a ekologické súvislosti neexistuje žiadna univerzálna metóda oceňovania a dostupné metódy oceňovania možno prispôsobiť tak, aby zodpovedali miestnej realite. Používanie komplementárnych metód pomáha zviditeľniť širšiu rozmanitosť hodnôt a zároveň zlepšuje kvalitu a legitímnosť informácií generovaných na podporu rozhodnutí o prírode.

KM6. Napriek rastúcim výzvam na zohľadnenie oceňovania v politických rozhodnutiach vedecká dokumentácia ukazuje, že menej ako päť percent uverejnených správ o štúdiách oceňovania uvádza jeho využitie v politických rozhodnutiach {B7, C2, C3, C9, D4}.

Medzinárodné iniciatívy (napr. ciele v oblasti biodiverzity z Aiči, Ekonomika ekosystémov a biodiverzity; systém environmentálno-ekonomického účtovníctva – ekosystémové účtovníctvo; rôzne prístupy „inkluzívneho/komplexného bohatstva“; rezolúcia Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov č. 74/224 o harmónii s prírodou) podporovali integráciu hodnôt prírody do politik na vnútroštátnej úrovni. Prevažná väčšina odborne recenzovanej literatúry o štúdiách oceňovania však nedokumentuje vplyv na rozhodnutia. Väčšina krajín nedosiahla pokrok v rozsahu, ktorý by umožnil dosiahnuť cieľ 2 z Aiči do roku 2020, ktorým je integrácia hodnôt biodiverzity do stratégií, procesu plánovania a účtovníctva, ako sa uvádza v ich národných správach k Dohovoru o biologickej diverzite.

Začlenenie oceňovania do vládneho rozhodovania je pravdepodobnejšie, ak je proces oceňovania relevantný pre rôzne fázy tvorby politiky a ak sú k dispozícii dostatočné zdroje. Okrem toho dokumentovanie využitia a vplyvu znalostí o oceňovaní možno zlepšiť opakovaním štúdií v rámci cyklu politiky. Začlenenie oceňovania možno zlepšiť aj spoločným získavaním znalostí o oceňovaní, usmerneniami o osvedčených postupoch, štandardizáciou metód oceňovania, ak je to vhodné, a väčším využívaním participatívnych a diskusných metód, ktoré zastupujú hodnoty pôvodných obyvateľov a miestnych komunít. Nedostatočné znalosti a kapacity sú bežnejšie v rozvojových krajinách.

KM7. Dosiahnutie udržateľnej a spravodlivej budúcnosti si vyžaduje inštitúcie, ktoré umožňujú uznanie a integráciu rozmanitých hodnôt prírody a jej prínosu pre ľudí {A4, A8, C1, C4, C5, C6, C7, C9}.

Neformálne spoločenské konvencie a normy a formálne právne pravidlá (t. j. inštitúcie) riadia životy ľudí a regulujú konanie osôb s rozhodovacou právomocou. Inštitúcie navyše zohrávajú kľúčovú úlohu pri formovaní spôsobu oceňovania prírody v rámci spoločností a naprieč nimi. Inštitúcie majú vplyv na to, ktoré hodnoty sa spoločensky legitimizujú a ktoré sú vylúčené z rozhodovania. Zabezpečenie väčšej transparentnosti o tom, ktoré hodnoty sú zakotvené v inštitúciách, je preto kľúčové na uznanie hodnôt prírody, ktoré sú v stávke v akomkoľvek kontexte rozhodovania. Posilnenie inštitucionálnych a technických kapacít na monitorovanie a hodnotenie prínosu prírody pre ľudí je takisto kľúčové na zlepšenie zavádzania metód a postupov oceňovania a na umožnenie transparentnejších a inkluzívnejších procesov rozhodovania.

Reforma existujúcich inštitúcií a vytváranie nových môže zlepšiť politické, ekonomické a sociálne rozhodovanie, keďže sa tak zabezpečí zohľadňovanie rozmanitých hodnôt prírody a povedie to k lepším výsledkom pre ľudí a prírodu. Napríklad politiky, ktoré dávajú miestnym ľuďom právomoc v oblasti riadenia chránených území, často vedú k zlepšeniu dobrej kvality života ľudí a účinnejšej a dlhodobej ochrane. Riešenie mocenských asymetrií je dôležité, pretože moc formuje mieru, do akej sa pri rozhodovaní zohľadňujú hodnoty, ktoré zastávajú rôzni aktéri. Inštitúcie, ktoré umožňujú zohľadňovať rozmanitejšie hodnoty, majú väčší potenciál predchádzať konfliktom alebo ich zmierňovať, keďže tieto konflikty často vznikajú v dôsledku neidentifikovania a predvídaní konfliktov hodnôt. Uznávanie a rešpektovanie svetonázorov, hodnôt a tradičných znalostí pôvodných obyvateľov a miestnych komunít a inštitúcií, ktoré podporujú ich práva, územia alebo záujmy, umožňuje politikám viac začleňovať to, ako rôzni ľudia žijú, aký majú vzťah k prírode a ako si ju cenia, čo takisto vedie k lepším výsledkom pre ľudí a prírodu.

KM8. Transformačná zmena potrebná na riešenie globálnej krízy v oblasti biodiverzity spočíva v presune z prevládajúcich hodnôt, ktoré v súčasnosti príliš zdôrazňujú krátkodobé a individuálne materiálne zisky, k pestovaniu hodnôt zosúladených s udržateľnosťou v celej spoločnosti {A3, A7, C1, C7, C8, C9}.

Postavenie udržateľnosti do centra rozhodovania môže byť podporené opätovným definovaním „rozvoja“ a „dobrej kvality života“ a uznaním rôznych vzťahov ľudí medzi sebou a s prírodou. Spoločenské ciele sa budú musieť viac zosúladiť so širokými hodnotami, akými sú spravodlivosť, uvážlivé používanie, jednota a zodpovednosť, a to tak voči iným ľuďom, ako aj voči prírode. Túto zmenu v rámci rozhodovania možno

podporiť zabezpečením toho, aby sa pri politických a ekonomických rozhodnutiach zohľadňoval vyváženejší rozsah hodnôt, a to i) obmedzením dominancie týchto širokých hodnôt, ktoré sa väčšinou týkajú individualizmu a materializmu, a zároveň mobilizáciou širokých hodnôt, ktoré sú v súlade so životom v harmónii s prírodou; a ii) obmedzením dominancie špecifických hodnôt s cieľom odstrániť dominanciu trhových inštrumentálnych hodnôt, a zároveň mobilizáciou vzťahových, vnútorných a netrhových inštrumentálnych hodnôt.

Vyvažovanie a mobilizáciu hodnôt možno uľahčiť participatívnymi procesmi predstavovania alternatívnej budúcnosti, ktoré zahŕňajú rozmanité svetonázory, znalostné systémy a hodnoty. Rôzne cesty môžu prispieť k dosiahnutiu spravodlivej a udržateľnej budúcnosti, okrem iného vrátane „zeleného hospodárstva“, „spoločensky prospešného poklesu rastu“, „uvážlivého využívania Zemi“, „ochrany prírody“ a iných ciest vyplývajúcich z rozmanitých svetonázorov a znalostných systémov (napr. dobrý život a iné filozofie dobrého života). Všetky tieto cesty k udržateľnosti sú spojené s určitými hodnotami zosúladenými s udržateľnosťou a ich cieľom je rozmanitejšie oceňovanie prírody ako základu pre zosúladenie sociálnych, ekonomických a ekologických aspektov. Tieto a mnohé ďalšie cesty z iných svetonázorov a znalostných systémov (napr. dobrý život v harmónii s matkou Zemou) odrážajú rôzne pohľady na to, ako najlepšie dosiahnuť transformačnú zmenu založenú na hodnotách. Všetky sú však založené na potrebe znovu vyvážiť rozsah hodnôt formujúcich individuálne a kolektívne rozhodnutia.

KM9. Práca s kombináciou štyroch bodov pákového efektu založených na hodnotách (t. j. vykonávanie oceňovania, začlenenie hodnôt do rozhodovania, reforma politiky a zmena spoločenských cieľov) môže byť katalyzátorom transformácie smerom k udržateľným a spravodlivým budúcnostiam {C1, C9}.

Je pravdepodobnejšie, že transformačné zmeny sa vyvolajú prostredníctvom opatrení zameraných na kombináciu bodov pákového efektu založených na hodnotách a oceňovaní. Medzi tieto body patrí: i) uznanie rozmanitosti hodnôt prírody prostredníctvom vykonania relevantného a spoľahlivého oceňovania; ii) začlenenie oceňovania do rôznych fáz rozhodovacích procesov s cieľom umožniť zmysluplné zohľadnenie rôznych hodnôt prírody; iii) reforma politiky s cieľom zosúladiť stimuly, práva a právne predpisy s rozmanitými hodnotami prírody a umožniť aktérom vyjadriť sa a konať podľa svojich hodnôt zosúladených s udržateľnosťou; a iv) vytváranie priestorov na uvažovanie, rozvoj a posun spoločenských cieľov a noriem v súlade s dohodnutými globálnymi cieľmi udržateľnosti a spravodlivosti (obrázok SPM.7). Aktiváciu posledných dvoch hlbších bodov pákového efektu možno uľahčiť zosúladením prístupov zdola nahor (napr. posilnenie občianskej spoločnosti prostredníctvom verejnej diskusie) s prístupmi zhora nadol (napr. zmeny predpisov a politických rámcov).

KM10. Chýbajúce informácie, zdroje (t. j. technické a finančné) a kapacity bránia začleneniu rozmanitých hodnôt prírody do rozhodovania. Budovanie a rozvoj kapacít a spolupráca medzi rôznymi spoločenskými aktérmi môžu pomôcť odstrániť tieto nedostatky {D1, D2, D3, D4, D5, D6, D7, D8, D9}.

K transformačným zmenám potrebným na realizáciu Agendy 2030 pre trvalo udržateľný rozvoj, budúceho globálneho rámca pre biodiverzitu po roku 2020 a Vízie pre biodiverzitu do roku 2050 sa možno priblížiť odstránením kľúčových nesúládov medzi znalosťami a činnosťami, ktoré sú nerovnomerne rozdelené medzi rozvinuté a rozvojové regióny sveta. Takéto nesúlady možno riešiť zmysluplným, kontextovo špecifickým, inkluzívnym, legitímnym a opakovaným zohľadňovaním úlohy rozmanitých prírodných hodnôt v rozhodnutiach. Hodnoty zosúladené s udržateľnosťou, vrátane hodnôt pôvodných obyvateľov a miestnych komunit, môžu viesť k navrhovaniu a zavedeniu nástrojov transformačnej politiky, medzisektorových rozvojových politík, ako aj politických iniciatív na všetkých úrovniach.

Zosúladenie hodnôt s udržateľnosťou si vyžaduje riešenie protichodných hodnôt. To si zase vyžaduje rozvoj kapacít rôznych typov osôb s rozhodovacou právomocou s cieľom i) zvýšiť ich motiváciu uznať a riešiť asymetriu moci a spravodlivosti; ii) používať vhodné metódy a prístupy oceňovania zvyšovaním dostupnosti potrebných zdrojov (napr. technických a finančných); iii) podporovať inkluzívne sociálne vzdelávanie, ktoré zahŕňa rôzne druhy znalostí vrátane tradičných znalostí o pôvodných obyvateľoch a miestnych komunitách; iv) rokovať o kompromisoch medzi rôznymi záujmami a hodnotami zainteresovaných strán smerom k dosiahnutiu spravodlivých výsledkov; v) zlepšiť súdržnosť medzi sektormi a jurisdikciami; a vi) zvýšiť transparentnosť a zodpovednosť pri rozhodovaní.

Prekonanie nesúládov medzi znalosťami a činnosťami, ako napríklad v súvislosti s porozumením a riešením mocenských asymetrií medzi zainteresovanými stranami a ich hodnotami, a prispôbenie ponuky oceňovania dopytu by podporilo celosystémové transformácie zamerané na hodnoty. Transformácie zamerané na hodnoty prostredníctvom spolupráce medzi rôznymi spoločenskými aktérmi sú dôležité na

zvrátenie súčasnej krízy v oblasti biodiverzity a na vybudovanie udržateľnejšej a spravodlivejšej budúcnosti pre ľudí a prírodu.

ZÁKLADNÉ SPRÁVY

A. Pochopenie rozmanitých hodnôt prírody.

A1. Počas tisícročí si ľudia na celom svete vyvinuli mnoho spôsobov porozumenia a spojenia s prírodou, čo viedlo k veľkej rozmanitosti hodnôt prírody a jej prínosov pre ľudí (*dobře zavedené*).

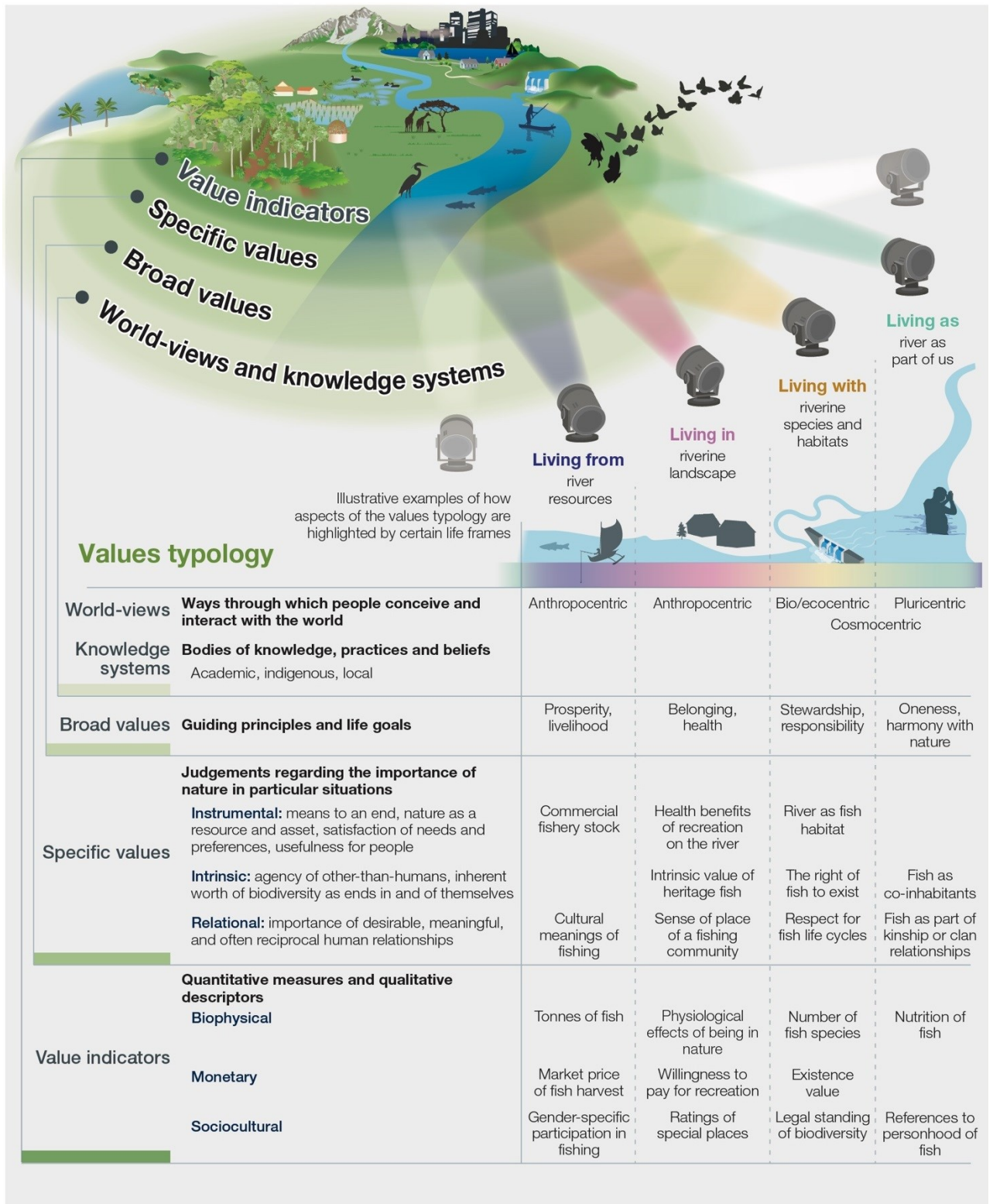
Mnohé akademické disciplíny študovali vzťahy medzi človekom a prírodou, čo viedlo k viacnásobnej konceptualizácii hodnôt prírody (*dobře zavedené*) {2.1.1; 2.3.1}. Vo vede a riadení sa rámec ekosystémových služieb vo veľkej miere využíva na prepojenie rôznych aspektov prírody s dobrou kvalitou života ľudí. Cieľom rámca IPBES o prínosoch prírody pre ľudí je explicitnejšie zahrnúť hodnoty ako zodpovednosť, reciprocita a rešpekt k prírode, ako aj začleniť iné znalostné systémy, ktoré ponímajú ľudí ako súčasť prírody, ako sú systémy pôvodných obyvateľov a miestnych komunít a vznikajúce hnutia sústredené okolo holistického blaha ľudí a prírody (*dobře zavedené*) {2.2.1; 2.2.2; 2.2.3.2; 2.3.2.1; 4.4.2; 4.4.3}.

Mnoho typov vzťahov medzi ľuďmi a prírodou, ktoré možno usporiadať do zovšeobecnených spôsobov života z prírody, v prírode, s prírodou a ako príroda, odráža aj ich rozmanité svetonázory, znalostné systémy, široké a špecifické hodnoty (*zavedené, ale neúplné*) {2.3.2}. Keď sa ľudia vnímajú tak, že *žijú z prírody*, zdôrazňujú schopnosť prírody poskytovať zdroje na udržanie živobytia, potrieb a túžob. V tejto súvislosti ľudia oceňujú riekku za ryby, ktoré im poskytujú na vlastnú spotrebu. Ľudia sa môžu vnímať aj tak, že *žijú s prírodou*, pričom v takom prípade oceňujú jej procesy podporujúce život v súvislosti s koncepciou „iné ako ľudia“. V tomto prípade sa ryby v rieke považujú za zvieratá, ktoré majú právo prosperovať nezávisle od potrieb ľudí. *Život v prírode* sa vzťahuje na dôležitosť miest ako prostredia pre životy ľudí, postupy a kultúry. V dôsledku toho sa riečna krajina oceňuje ako územie, ktoré prispieva k pocitu miesta a identity ľudí. Napokon sa ľudia môžu považovať za súčasť prírody alebo z hľadiska *života ako príroda*, pričom ju vnímajú ako fyzickú, duševnú a duchovnú súčasť seba samých. V tomto prípade sa rieka oceňuje ako posvätná alebo rodinná, pretože podporuje vzťahy príbuzenstva a vzájomnej závislosti (*dobře zavedené*) {2.2.1; 2.3.2.1}. Tieto interpretácie prírody sa navzájom nevyklučujú a jeden životný rámec nie je vo svojej podstate lepší ako druhý. Namiesto toho môžu byť vyjadrené spoločne v rôznych kombináciách v rôznych časoch a kontextoch.

A2. Použitie typológie hodnôt prírody môže poskytnúť osobám s rozhodovacími právomocami usmernenie k pochopeniu a zapojeniu sa do rôznych typov vzťahov ľudí k prírode a jej oceňovania (*dobře zavedené*).

Pojem „hodnota“ vyjadruje viaceré myšlienky spojené s cieľmi, princípmi, prioritami a úrovňami dôležitosti.⁷ Preto je náročné definovať hodnoty prírody všeobecne zrozumiteľným a akceptovaným spôsobom naprieč kultúrami a akademickými tradíciami (*dobře zavedené*) {2.2.3; 2.2.4}. Napriek tomu môže základný súbor pojmov poskytnúť informácie o typológii štandardizovaných hodnôt relevantných pre politiku, vrátane svetonázorov, znalostných systémov, *širokých hodnôt, špecifických hodnôt a ukazovateľov hodnôt* (obrázok SPM.2). Táto typológia syntetizuje viacero teoretických pohľadov na hodnoty a môžu ju použiť osoby s rozhodovacími právomocami na zváženie viacerých možností chápania a politických dôsledkov rôznych hodnôt prírody (*dobře zavedené*) (rámček SPM.1) {2.2.1; 2.2.2; 2.2.3; 2.2.4}. Typológia hodnôt môže pomôcť tvorcom politik identifikovať, ako možno najlepšie zaobchádzať s rôznymi typmi hodnôt v rôznych kontextoch rozhodovania; napríklad, keď hodnoty možno priamo porovnávať, prekryvať alebo používať súbežne (*zavedené, ale neúplné*) {2.2.3.3, 2.4.2.1; 3.3.1.3}. Typológiu možno použiť aj na i) zviditeľnenie inak zanedbávaných, nehmotných alebo škodlivých prínosov prírody, čím sa uľahčí inkluzívnejšie a spravodlivejšie vyjadrenie hodnoty; a ii) vybudovanie spoločného základu medzi rôznymi zainteresovanými stranami na podporu ochrany biodiverzity a udržateľného využívania a/alebo udržateľného rozvoja zdôrazňovaním bodov zblížovania alebo prekryvania medzi typmi hodnôt (*zavedené, ale neúplné*) {2.2.3.3}.

⁷ IPBES (2015): Preliminary Guide Regarding Diverse Conceptualization of Multiple Values of Nature and Its Benefits, Including Biodiversity and Ecosystem Functions and Services (Predbežná príručka týkajúca sa rôznorodej konceptualizácie viacerých hodnôt prírody a jej prínosov, vrátane biodiverzity a ekosystémových funkcií a služieb) (cieľ 3písm. d)), príloha III k dokumentu IPBES/4/INF/13.

Obrázok SPM.2. Typológia hodnotenia hodnôt zvyrazňuje kľúčové pojmy a ich vzájomné vzťahy na pochopenie rôznych hodnôt prírody. Obrázok sa sústreďuje na potenciálne zamerania hodnoty (napr. agroekosystémy, biodiverzita, mestá, rieky) a sústredné kruhy znázorňujú rôzne typy a aspekty hodnôt (svetonázory, široké a špecifické hodnoty, prínosy prírody pre ľudí a ukazovatele hodnôt). Životné rámce sa navzájom nevyklučujú; jednotlivci alebo skupiny môžu mať viacero rámcov. Metaforicky sú to svetelné lúče, ktoré pretínajú kategórie hodnôt. Zvýraznené sú príklady niektorých hodnôt, ktoré by mohli byť zdôraznené v kontexte sladkovodného ekosystému {2.2; 2.3}.

Rámček SPM.1. Definície kľúčových pojmov, ktoré pomôžu pochopiť rozmanité hodnoty prírody

Svetonázory sú ako šošovky, cez ktoré ľudia vnímajú svet, dávajú mu zmysel a konajú podľa neho. Svetonázory sú zakotvené v kultúrach a jazykoch a formujú hodnoty ľudí v ich vzťahoch s inými ľuďmi a s prírodou. Antropocentrické svetonázory uprednostňujú ľudí; bio/ekocentrické svetonázory zdôrazňujú prirodzenú hodnotu prírody a jej evolučné a ekologické procesy. Príkladom aplikácie bio/ekocentrického svetonázoru v politike je uznanie práv matky Zeme. Pluricentrické svetonázory sa zameriavajú na vzťahy medzi ľuďmi a inými tvormi ako ľudia, ako aj na prírodné prvky a systémové procesy {2.2.1}. Kozmocentrické svetonázory možno chápať ako svetonázory spájajúce bio/ekocentrické a pluricentrické svetonázory. Vzťahujú sa na život v harmónii so všetkými formami existencie, ktoré sa považujú za živé a spojené vzájomnými a vzájomne závislými vzťahmi {2.2.1}.

Znalostné systémy sú dynamické súbory znalostí, postupov a presvedčení, ktoré sa týkajú vzťahov živých bytostí vrátane ľudí medzi sebou navzájom a s prírodou, a sú zakotvené v svetonázoroch. Vedecké znalostné systémy zahŕňajú explicitné znalosti odvodené z uplatňovania formálnych a zovšeobeciteľných metód. Znalosti pôvodných obyvateľov a miestnych komunít, ktoré zahŕňajú tradičné znalosti, sú veľmi rozmanité, založené na území a sociokultúrnej identite a sú založené na rôznych typoch znalostí (napr. písomné, ústne, vizuálne, nevyslovené, praktické) {2.2.1}.

Široké hodnoty sú všeobecné morálne usmerňovacie princípy a životné ciele (napr. sloboda, spravodlivosť, zodpovednosť, harmónia s prírodou, harmónia s matkou Zemou, zdravie, prosperita) založené na svetonázoroch a presvedčeniach ľudí. Často sú zakotvené v inštitúciách spoločnosti (t. j. neformálnych spoločenských konvenciách a normách a formálnych právnych pravidlách) a môžu podporiť špecifické hodnoty prírody ľudí {2.2.3.1}.

Špecifické hodnoty sú úsudky týkajúce sa dôležitosti prírody v konkrétnych situáciách {2.2.3.2}. Môžu byť zoskupené do *inštrumentálnych, vnútorných a vzťahových hodnôt*. *Inštrumentálne hodnoty* sa týkajú vecí, ktoré sú prostriedkom na dosiahnutie požadovaného cieľa a majú tendenciu súvisieť s prírodou (napr. ako aktívum, kapitál, zdroje) a jej prínosmi pre ľudí. *Vnútorné hodnoty* sa týkajú hodnôt prírody vyjadrených nezávisle od akéhokoľvek odkazu na ľudí ako hodnotiteľov a zahŕňajú subjekty, ako sú biotopy alebo druhy, ktoré stojí za to chrániť ako ciele samy osebe. *Vzťahové hodnoty* sa týkajú zmysluplnosti interakcií medzi ľuďmi a prírodou a interakcií medzi ľuďmi (aj medzi generáciami) prostredníctvom prírody (napr. zmysel pre miesto, duchovnosť, starostlivosť, reciprocita) {2.2.3}.

Ukazovatele hodnôt sú kvantitatívne ukazovatele a kvalitatívne deskriptory, ktoré odrážajú dôležitosť prírody pre ľudí. Ukazovatele sa vo všeobecnosti delia na biofyzikálne, peňažné a sociokultúrne {2.2.4}.

Životné rámce hodnôt prírody umožňujú organizáciu a komunikáciu bohatstva vzťahov medzi ľuďmi a prírodou. Súbor životných rámcov (napr. život z prírody, s prírodou, v prírode a ako príroda) možno použiť na usporiadanie a vyjadrenie odlišných súborov hodnôt uvedených v typológii. Životné rámce sú rozmanité a navzájom sa nevyklučujú, ale pomáhajú pochopiť, ako sú určité hodnoty zdôrazňované v konkrétnych kontextoch rozhodovania, a môžu poskytovať informácie pre návrh integrovaných oceňovaní {2.3.1; 1.2.3}.

A3. Viaceré spôsoby, akými ľudia vnímajú dobrú kvalitu života, sa odrážajú v tom, ako vyjadrujú široké hodnoty, ktoré formujú interakcie ľudí s prírodou, ako je jednota, zodpovednosť, uvážlivé využívanie a spravodlivosť, ktoré môžu byť v súlade s udržateľnosťou (*dobre zavedené*).

Ľudia a príroda sú vzájomne závislé a chápanie toho, ako príroda prispieva k dobrej kvalite života, sa líši v rôznych svetonázoroch a znalostných systémoch (napr. niektorí pôvodní obyvatelia a miestne komunity chápu dobrú kvalitu života ako život v harmónii s prírodou alebo ako život v harmónii s matkou Zemou) (*dobre zavedené*) {2.2.1; 2.2.2}. Hodnoty sa formujú a vyvíjajú spolu s meniacimi sa svetonázormi, presvedčeniami, duchovnými a kultúrnymi postupmi a sociálno-ekonomickými podmienkami a v reakcii na ne. Stávajú sa tiež súčasťou neformálnych spoločenských konvencií a noriem a formálnych právnych pravidiel. Tieto inštitúcie ovplyvňujú normy správania, ktoré môžu poskytovať informácie pre určité špecifické hodnoty (t. j. inštrumentálne, vnútorné a vzťahové hodnoty) a posilňovať ich, pričom tieto hodnoty zase odrážajú viaceré spôsoby chápania úlohy prírody pri dosahovaní dobrej kvality života (*dobre zavedené*) {2.4.1; 2.5.1}.

Široké hodnoty, ktoré formujú interakcie ľudí s prírodou a medzi sebou navzájom, môžu byť v súlade s udržateľnosťou, keď zdôrazňujú princípy ako jednota, zodpovednosť, uvážlivé používanie a spravodlivosť (*dobre zavedené*) {2.2.3.1; 5.2.2; 5.3.2}. Takéto „hodnoty zosúladené s udržateľnosťou“ závisia od toho, či a ako sa vzťahujú na konkrétne vzťahy ľudí medzi sebou alebo s prírodou, ako sú vyjadrené špecifickými hodnotami (*dobre zavedené*) {5.2.2; 5.3.2}. Širokú hodnotu zodpovednosti možno napríklad vyjadriť uznaním a presadzovaním názorov ľudí na to, ako rozvíjať zmysluplné vzťahy s prírodou, alebo podporou prírody prostredníctvom environmentálnej výchovy (*dobre zavedené*) {5.5.4}. Podobne môže byť široká hodnota uvážlivého využívania vyjadrená vypracovaním plánov riadenia biodiverzity, ktoré podporujú

záujmy ľudských spoločností a sú s nimi zosúladené (vzťahy medzi ľuďmi ako spoločné ciele dobrej kvality života), alebo uzákonením starostlivosti o prírodu (napr. vzťahy medzi ľuďmi a prírodou, ako je znižovanie nadmernej spotreby). Spravodlivosť možno zdôrazniť aj uznaním rozmanitých hodnôt spôsobmi, ktoré zabezpečia spravodlivé postupy rozhodovania a spravodlivé rozdelenie prínosov prírody pre ľudí alebo ktoré posilnia legislatívu v oblasti životného prostredia (*dobře zavedené*) {5.1; 5.3.2; 5.5.1; 2.2.3}.

A4. Komplementárne ciele spravodlivosti a udržateľnosti možno dosiahnuť lepším uznaním a osvojením si rôznych hodnôt prírody v politickom, ekonomickom a sociokultúrnom rozhodovaní (*dobře zavedené*).

Trináť cieľov udržateľného rozvoja výslovne požaduje spravodlivé príležitosti a znižovanie nerovnosti vrátane rodovej rovnosti, posilnenia postavenia mládeže, odstraňovania chudoby a spravodlivej účasti pôvodných obyvateľov a miestnych komunit (*dobře zavedené*) {1.2.4.1}. Existuje presvedčivý dôkaz, že spravodlivosť, rovnosť a udržateľnosť sa vzájomne podporujú (*dobře zavedené*) {4.5.2; 4.5.5; 5.1.2.2; 5.2.2.3.1; 5.5.2; 5.5.3; 5.5.4}. Napríklad účinnosť a vnímaná spravodlivosť politik o chránených oblastiach môže byť ohrozená, keď obmedzujú prístup k prírode a oslabujú miestne živobytia, čo často vedie ku konfliktom a prehĺbuje už existujúce nerovnosti (*dobře zavedené*) {4.5.2}. Naopak, nedostatočná udržateľnosť môže oslabovať spravodlivosť. Napríklad pokles biodiverzity znižuje možnosti súčasných a budúcich generácií na udržanie dobrej kvality života, čím sa ohrozuje zásada medzigeneračnej rovnosti (*dobře zavedené*) {1.2.4.1}. Uplatňovanie širšej diverzity hodnôt prírody je spôsobom presadzovania integrovaných cieľov spravodlivosti a udržateľnosti (*dobře zavedené*) {2.1.1; 2.4.1.4}, ale je potrebné prekonať aj ekonomické a sociálne mocenské asymetrie (rámček SPM.2).

Rámček SPM.2. Hodnotový pohľad na spravodlivosť a moc

Spravodlivosť je široká hodnota spojená so zásadou spravodlivosti, t. j. spravodlivého zaobchádzania s ľuďmi a prírodou mimo ľudí vrátane medzigeneračnej a intrageneračnej spravodlivosti {1.2.4.1; 2.2.3, 3.3.2.3; 5.1}. Dosiahnutie spravodlivosti znamená zohľadniť jej rôzne aspekty vrátane: i) *spravodlivosti uznania* – uznávanie a rešpektovanie rôznych svetonázorov, znalostných systémov a hodnôt; ii) *procedurálnej spravodlivosti* – prijímanie rozhodnutí, ktoré sú legitímne a inkluzívne pre tých, ktorí zastávajú iné hodnoty; a iii) *distributívnej spravodlivosti* – zabezpečenie spravodlivého rozdelenia prínosov prírody pre ľudí {1.2.4; 2.4.1.4; 2.4.2.3.1; 3.3.1; 4.5.1}.

Politiky zamerané na hodnoty s cieľom presadzovať spravodlivosť zahŕňajú zapojenie a riešenie mocenských asymetrií {1.2.4; 2.4.1.4; 5.3.2.3}. Sociálne, ekonomické a politické procesy formujú mocenské vzťahy, ktoré obmedzujú prístup k prírode a jej prínosom pre ľudí a kontrolu nad prírodou a jej prínosmi {2.4.1.4; 4.4.2; 4.4.3.1; 4.5.2; 4.5.3}. Moc sa vykonáva prostredníctvom rozvoja inštitúcií (t. j. neformálnych spoločenských konvencií a noriem a formálnych právnych pravidiel), ktoré stanovujú legitímne spôsoby vzťahu k prírode, kto rozhoduje, čie hodnoty sa počítajú, kto môže využívať prínosy prírody a kto znáša náklady na degradáciu ekosystému {2.4.1.4; 4.3.1; 4.3.2; 4.3.5}. Napríklad v rámci medzinárodného ochranárskeho hnutia viaceré hodnoty spojené s ochranou biodiverzity nezahŕňali vždy potreby pôvodných obyvateľov a miestnych komunit a uprednostňovali skôr vnútorné hodnoty biodiverzity podporované inými zainteresovanými stranami. Týmto spôsobom sa často podporovali globálne a národné programy, ktoré marginalizujú alternatívne diskurzy, ako sú perspektívy biokultúrnej diverzity, ktoré čerpajú z inštrumentálnych a vzťahových hodnôt prírody {2.4.1.4; 4.4.2.2; 4.5.2; 5.5.4}. Riadenie rôznych aspektov spravodlivosti teda umožňuje riešiť rôzne úlohy mocenských asymetrií pri formovaní vzťahov ľudí k prírode (a jej hodnotám). Tým sa môže posilniť zastúpenie hodnôt nedostatočne zastúpených sociálnych skupín v rozhodnutiach prostredníctvom zabezpečenia participatívneho procesu {4.5}.

Rešpektovanie rôznych spôsobov oceňovania prírody je aktom uznania, ktorý môže posunúť spravodlivé rozhodovanie vpred a umožniť začlenenie týchto hodnôt do politiky {1.2.4; 2.3.2}. Napríklad uznanie úlohy žien v uvážlivom využívaní prírody a pri prekonávaní mocenských asymetrií, ktoré často súvisia s pohlavím, môže posunúť vpred začlenenie rozmanitosti hodnôt do rozhodovania o prírode {1.2.4; 2.2.1; 4.5.2; 4.5.3; 4.5.5}.

A5. Začlenenie rozmanitých hodnôt prírody do rozhodnutí si vyžaduje zváženie toho, či a ako možno hodnoty priamo porovnávať, zabezpečiť ich kompatibilitu, alebo posudzovať súbežne (*dobře zavedené*).

Rozmanité hodnoty prírody možno merať pomocou širokého spektra biofyzikálnych, peňažných a sociokultúrnych ukazovateľov. Pri kombinovaní rôznych ukazovateľov však vznikajú problémy. Hodnoty sú priamo *porovnateľné*, keď sa merajú pomocou rovnakej metriky. Napríklad pri analýzach nákladov a prínosov projektov infraštruktúry a rozvoja, ako sú cesty, bane alebo priehrady, sa môže použiť peňažný ukazovateľ na porovnanie investičných nákladov s trhovými a netrhovými ekonomickými prínosmi. Podobne sa biofyzikálne ukazovatele môžu použiť na porovnanie hektárov biotopov stratených v dôsledku rozvojového projektu s hektármi obnovenými na kompenzáciu straty. *Kompatibilné* hodnoty majú spoločné

vlastnosti, ktoré umožňujú ich spoločné posudzovanie a odhaľujú hodnotové kompromisy, a to aj pri použití rôznych ukazovateľov (napr. priestorové prekrytie rôznych skupín prínosov prírody pre ľudí meraných pomocou biofyzikálnych, peňažných a sociokultúrnych ukazovateľov). Iné hodnoty však nemožno spájať, pretože nie sú ani porovnateľné, ani kompatibilné (t. j. sú *neúmerné*). Napríklad, zatiaľ čo rozvojový projekt môže byť hodnotený na základe inštrumentálnych hodnôt (napr. z hľadiska ekonomických prínosov vrátane pracovných miest), môže mať vplyv aj na vzťahové hodnoty spojené so stratou posvätných miest. Aj keď tieto rôzne hodnoty nemusia byť priamo porovnateľné ani kompatibilné (a teda zoradené alebo kompenzované), v rozhodnutiach sa stále môžu zohľadňovať súbežne, a to napríklad prostredníctvom poradných diskusií s dotknutými stranami (*dobře zavedené*) {2.2.3.3; 2.4.2.1; 3.3.1.3}.

A6. Spôsob, akým sa pri rozhodovaní zohľadňujú hodnoty prírody na rôznych spoločenských úrovniach (napr. miestne komunity, krajiny), má vplyv na zastúpenie rôznych sociálnych skupín v rozhodnutiach (*dobře zavedené*).

Rozhodovanie založené na *sociálnych hodnotách* často zahŕňa meranie zmien v kvalite života jednotlivcov a ich agregáciu. Zohľadňuje tiež rozdelenie výsledných pozitívnych a negatívnych vplyvov na dobrú kvalitu života v rámci spoločnosti (*dobře zavedené*) {2.4.2.1; 3.3.1.1; 3.3.2.3}. Reprezentácia spoločenských hodnôt ako súčtu individuálnych hodnôt je bežným prístupom, ako napríklad v analýzach nákladov a prínosov, ale prináša riziko prehliadnutia hodnôt zastávaných menšinovými skupinami (*dobře zavedené*) {2.2.3.2; 2.4.2.1}.

Cieľom rozhodovania založeného na *zdieľaných hodnotách* je kolektívne vyjadrenie hodnôt ľudí. Zdieľané hodnoty sa môžu vytvárať prostredníctvom dlhodobých komunikačných a socializačných procesov alebo prostredníctvom skupinových diskusií. Prístupy k vytváraniu zdieľaných hodnôt môžu zvýšiť legitimitu rozhodnutí v zložitých, veľmi neistých a sporných situáciách rozhodnutia a v prípade, ak hodnoty zastávané na individuálnej úrovni nemožno agregovať (*dobře zavedené*) {2.4.2.1; 2.5.1; 3.2.2.4; 3.2.2.2; 3.3.2.3}.

Sociálne hodnoty, agregované z individuálnych hodnôt, sa v politických rozhodnutiach využívali viac ako zdieľané hodnoty (*zavedené, ale neúplné*) {2.4.2.1; 3.2.2.4; 5.3.3}. Agregácia individuálnych hodnôt môže poskytnúť informácie pre diskusné procesy a naopak, čo znamená, že sociálne a zdieľané hodnoty sú komplementárne (*zavedené, ale neúplné*) {2.4.2.1}.

A7. Pochopenie vytvárania, zmeny a narušenia hodnôt pomáha tvorcom politik identifikovať možnosti na dosiahnutie výsledkov rozhodnutí, ktoré sú lepšie zosúladené s cieľmi udržateľnosti (*dobře zavedené*).

Široké hodnoty sú skôr relatívne stabilné, väčšinou sa tvoria v raných fázach života (napr. detstvo, raná dospelosť) (*dobře zavedené*) {2.5.1}. Môžu byť však ovplyvnené cieľovými politikami vytvárania hodnôt (napr. vzdelávacie programy, kampane na zvyšovanie informovanosti) alebo významnými životnými udalosťami (napr. rodičovstvo) (*zavedené, ale neúplné*) {2.5.1; 5.3.2.4}. Široké hodnoty majú tendenciu sa meniť v medzigeneračných intervaloch, ale môžu sa meniť rýchlejšie v dôsledku veľkých transformácií (napr. demografické zmeny, proenvironmentálne hnutia) a sociálno-ekologických narušení (napr. pandémie, prírodné katastrofy) (*zavedené, ale neúplné*) {2.5}. Na rozdiel od toho sú špecifické hodnoty tvárne a môžu sa meniť úpravou kontextov, ktoré určujú ich priority. Napríklad environmentálne manažérstvo, ktoré uprednostňuje biodiverzitu ako prírodné bohatstvo (t. j. inštrumentálnu hodnotu), možno zmeniť novými regulačnými postupmi. Takýmto spôsobom možno zohľadniť aj špecifické hodnoty, ako sú zmysluplné vzťahy s prírodou (t. j. vzťahová hodnota) alebo hodnota druhov samých osebe (t. j. vnútorná hodnota) (*zavedené, ale neúplné*) {2.4.1; 2.4.2; 2.5.1; 5.3.4}.

Zatiaľ čo hodnoty ovplyvňujú individuálne a kolektívne rozhodnutia, iné faktory, ako sú znalosti, presvedčenia, príležitosti a zručnosti, ovplyvňujú aj správanie. Neschopnosť úplne vysvetliť správanie založené na hodnotách je známa ako „nesúlad medzi hodnotami a činnosťami“ (*dobře zavedené*) {2.4.1; 2.4.2}. Politiky môžu preto okrem vytvárania nových hodnôt zabezpečiť aj vytvorenie podmienok na to, aby ľudia uprednostňovali existujúce, ale latentné hodnoty zosúladené s udržateľnosťou (*zavedené, ale neúplné*) {2.4.1; 2.5.2; 5.3.4}. Okrem toho môžu politiky bojujúce proti vymieraniu jazykov a znalostí v čase narušenia hodnôt tiež zmierniť stratu spôsobov prežívania a oceňovania prírody (*dobře zavedené*) {2.2.2; 5.5.4}.

A8. Inštitúcie (t. j. neformálne spoločenské konvencie a normy a formálne právne pravidlá) sa opierajú o určité hodnoty a podporujú ich spôsobmi, ktoré majú výrazný vplyv na to, či hodnoty sa zohľadňujú pri rozhodnutiach (*dobře zavedené*).

Inštitúcie predstavujú neformálne spoločenské konvencie a normy a formálne právne pravidlá, ktorými sa riadia životy ľudí (*dobře zavedené*) {1.2.1; 2.4.1; 2.4.2}. Neformálne spoločenské konvencie uľahčujú koordináciu medzi ľuďmi (napr. jazykové a meracie škály). Normy a právne pravidlá sú založené na spoločenských hodnotách a umožňujú alebo obmedzujú vzťahy medzi ľuďmi a medzi človekom a prírodou legitimizáciou dominantných hodnôt v spoločnosti a spôsobu ich vyjadrovania (*dobře zavedené*) {2.4.1.3}. Normy predpisujú, čo by sa malo robiť za určitých podmienok; právne pravidlá poskytujú formálne sankcie na podporu dominantných hodnôt (*dobře zavedené*) {2.4.1.3}. Hoci niektoré normy a právne pravidlá zdôrazňujú široké hodnoty, ako je zodpovednosť za prírodu (napr. inštitúcie miestnych komunít a pôvodných obyvateľov na ochranu lesov a pobrežných ekosystémov, zákony na ochranu ekosystémov), iné majú negatívny vplyv na prírodu (napr. slabé predpisy na kontrolu emisií uhlíka). Tlak zo strany občianskej spoločnosti môže meniť priority mocných aktérov (napr. investičné rozhodnutia penzijných fondov a rozhodnutia potravinárskeho priemyslu o obstarávaní) (*dobře zavedené*) {2.2; 2.4.1; 2.4.2; 4,3; 4,4; 5,4; 5,5}.

Podpora zmien v akejkoľvek inštitúcii môže zmeniť spôsob, akým sa hodnoty prírody zohľadňujú v rôznych typoch politického, ekonomického a sociokultúrneho rozhodovania (*dobře zavedené*) {2.4}. Napríklad uplatňovanie prísnejších zákonov o životnom prostredí má pozitívny vplyv na hodnoty, ktorými sa riadia ekonomické rozhodnutia korporácií a jednotlivých spotrebiteľov pri ich interakcii v trhových transakciách. Zmeny hodnôt v celej spoločnosti môžu viesť aj k inštitucionálnym zmenám, napríklad keď organizovaná občianska spoločnosť prinúti vlády prijať prísnejšie zákony o životnom prostredí (*zavedené, ale neúplné*) {2.4; 4,2; 4,4; 5,3}. Napríklad lepšia informovanosť verejnosti o znečistení plastmi spustila u občanov hodnoty súvisiace s udržateľnosťou a prinútili vlády, aby zakázali jednorazové plastové výrobky. Úloha inštitúcií pri uprednostňovaní určitých (širokých a špecifických) hodnôt prírody je zjavná prostredníctvom pravidiel definovaných na miestnej a národnej úrovni a medzinárodných obchodných a environmentálnych dohôd (*dobře zavedené*) {2.4; 4,3}.

A9. Prevládajúce ekonomické a politické rozhodnutia uprednostňujú určité hodnoty prírody, najmä trhové inštrumentálne hodnoty, a to často na úkor netrhových inštrumentálnych, vzťahových a vnútorných hodnôt (*dobře zavedené*).

Globálne ekonomické rozhodnutia vo všeobecnosti uprednostňujú úzku skupinu inštrumentálnych hodnôt, najmä tie, ktoré predstavujú materiálne prínosy prírody pre ľudí, s ktorými sa obchoduje na trhoch (napr. potraviny, vlákna, energia). Tieto rozhodnutia často ignorujú externality spojené s negatívnymi vplyvmi na biodiverzitu a ekosystémy (*dobře zavedené*) {2,2; 2,4; 4,3}. Tvorcovia politik majú potenciál zabezpečiť vyváženejšie zohľadňovanie rozmanitých hodnôt prírody, ale úspech v tomto smere je obmedzený (*dobře zavedené*) {2.4.2.3; 4.5.2; 4.5.5}. Dôležitými stratégiami na riešenie výziev, ktorým svet čelí, môže byť navrhovanie inštitúcií, ktoré integrujú ekonomické, sociálne a environmentálne politiky s cieľom podporovať hodnoty spojené s udržateľnosťou a spravodlivosťou, ktoré sa zameriavajú najmä na predchádzanie vážnym budúcim vplyvom na prírodu a jej prínosy pre ľudí a vďaka ktorým budú ľudia menej závislí od hospodárskeho rozvoja, pri zohľadnení potrieb rozvojových krajín zvýšiť životnú úroveň (*zavedené, ale neúplné*) {2.4.2.3.2}.

B. Meranie a zviditeľnenie hodnôt prírody

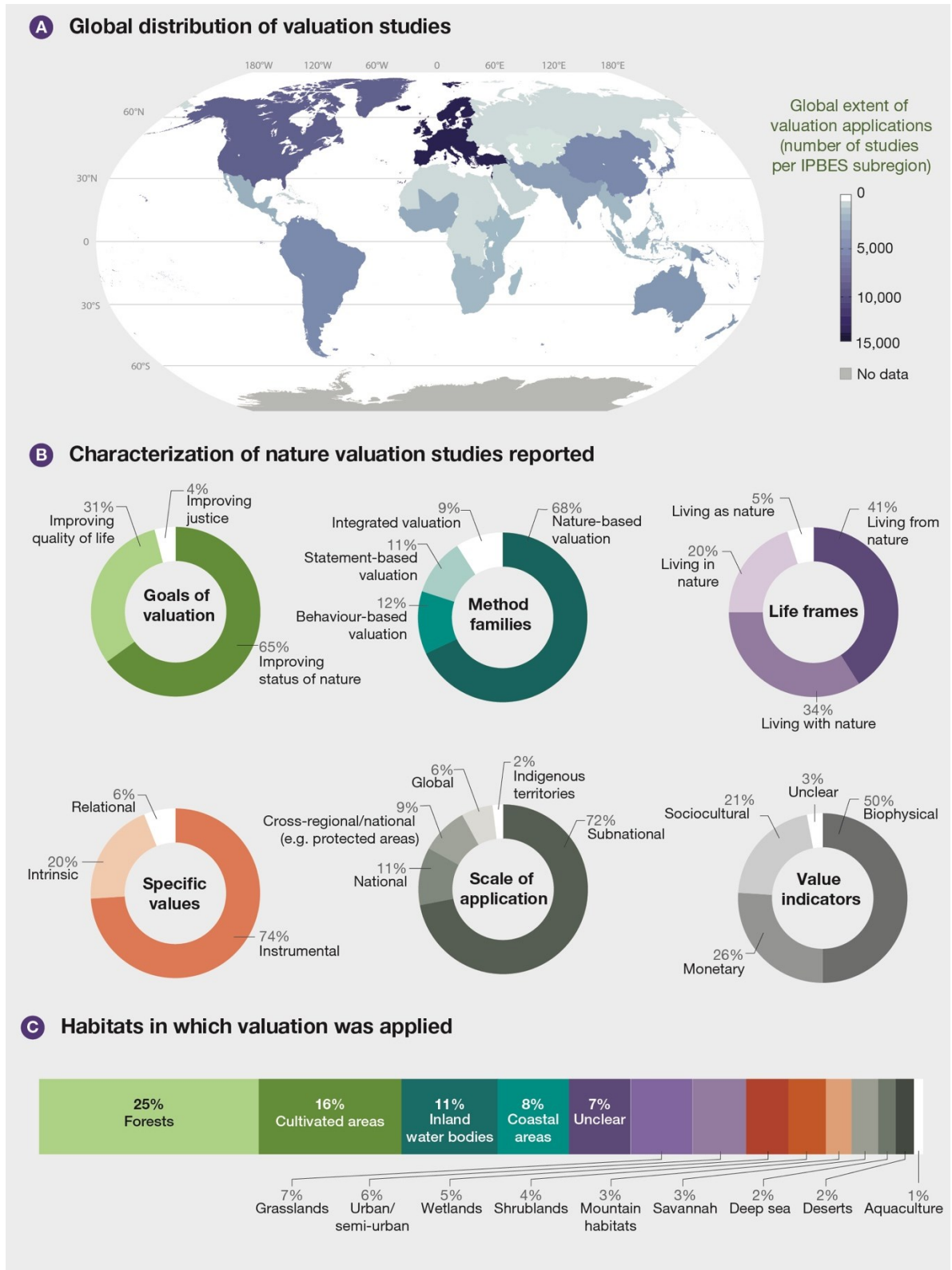
B1. Viac ako 50 rôznych metód na hodnotenie hodnôt prírody sa používalo v rôznych sociálno-ekologických kontextoch po celom svete (*dobře zavedené*).

Oceňovanie je zámerný proces, ktorý jasne vyjadruje hodnoty zastávané jednotlivcami a komunitami o prírode, prínosoch prírody pre ľudí a vzťahoch medzi človekom a prírodou. Oceňovanie sa vykonáva použitím zavedených alebo dohodnutých postupov oceňovania (*dobře zavedené*) {3.1.1; 4,3; 4,4; 4,5}. Počas posledných štyroch desaťročí sa vyvinulo široké portfólio metód a prístupov oceňovania z disciplín ako antropológia, biológia a ekonomika, ako aj z rôznych tradícií pôvodných obyvateľov a miestnych komunít (*dobře zavedené*) {3.2.2; 3.2.3; 3.2.4}.

Metódy oceňovania sa používajú na celom svete (obrázok SPM.3) (*dobře zavedené*) {3.2.1}. Väčšina štúdií oceňovania bola vykonaná v Amerike, Ázii a Tichomorí, v Európe a Strednej Ázii a v menšom rozsahu v Afrike (*dobře zavedené*) {3.2.1}. Oceňovanie sa častejšie uplatňuje v krajinách s vážnym ohrozením ich biodiverzity a environmentálnych podmienok a v prípade, ak sú dostupné ľudské a finančné zdroje (*zavedené, ale neúplné*) {3.2.1}.

Počet vykonaných štúdií oceňovania sa za posledné štyri desaťročia zvýšil v priemere o viac ako desať percent ročne (*dobře zavedené*) {3.2.1}. Nedávne štúdie (2010 – 2020) boli zamerané prevažne na stav prírody (65 % z 1 163 preskúmaných štúdií oceňovania) (*dobře zavedené*) {3.3.1.1}, po ktorom nasledovala úloha prírody pre kvalitu ľudského života a sociálnu spravodlivosť (*dobře zavedené*) {3.3.1.1} (obrázok SPM.3).

Inštrumentálne hodnoty sa zisťujú častejšie (74 %) ako vzťahové a vnútorné hodnoty (*dobře zavedené*) {3.2.3}. Dominantným rámcom vzťahu medzi človekom a prírodou v štúdiách oceňovania je *život z prírody* (41 %) v porovnaní so *životom s prírodou*, *životom v prírode* a *životom ako príroda* (*zavedené, ale neúplné*) {3.2.3}. Pokiaľ ide o ukazovatele hodnôt, pri oceňovaní prevládajú biofyzikálne (50 %) ukazovatele, po ktorých nasledujú peňažné a sociokultúrne ukazovatele (obrázok SPM.3) (*dobře zavedené*) {3.2.3}. Väčšina uvedených oceňovaní bola vykonaná na subnárodnej úrovni (72 %), v porovnaní s národnými a globálnymi úrovňami, pričom veľmi málo štúdií sa zaoberalo medziregionálnymi alebo nadnárodnými chránenými územiami (*dobře zavedené*) {3.2.1} alebo s výslovným odkazom na územia pôvodných obyvateľov a miestnych komunit (*dobře zavedené*) {3.2.1}. Pokiaľ ide o ekologické súvislosti, dôraz sa kládol na hodnotu prínosov prírody pre ľudí z lesov (25 %), obrábaných oblastí a vnútrozemských vodných útvarov (*dobře zavedené*) {3.2.1}.

Obrázok SPM.3. Globálna distribúcia a charakterizácia štúdií oceňovania prírody uvádzaných vo vedeckej literatúre. Zo 79 000 identifikovaných štúdií poskytlo približne 48 000 explicitné georeferenčné informácie (znázornené na mape). Z nich sa pre štúdie od roku 2010 do roku 2020 vo všetkých regiónoch IPBES uskutočnil stratifikovaný náhodný odber vzoriek na základe relevantných kritérií. Následne boli na hĺbkové preskúmanie vybraté štúdie oceňovania, ktoré zohľadňovali účel rozhodovania {3.2.1}, čo viedlo k 1 163 štúdiám, ktoré uplatňovali špecifické metódy oceňovania (použité na vypracovanie štatistiky na obrázku). Hĺbkovým preskúmaním štúdií oceňovania sa odhalujú rozdiely týkajúce sa: i) ich primárneho cieľa oceňovania; ii) metodického prístupu (súbor metód); iii) životného rámca, s ktorým sa spájajú; iv) typov špecifických hodnôt, ktoré identifikujú a posudzujú; v) rozsahu ich uplatňovania; vi) použitých ukazovateľov hodnôt; a vii) ich použitia v rôznych ekologických kontextoch klasifikovaných podľa jednotiek analýzy IPBES {3.2}.

B2. Veľké portfólio metód oceňovania pochádzajúcich z rôznych disciplín a znalostných systémov (vrátane znalostných systémov pôvodných obyvateľov a miestnych komunití) možno zoskupiť do štyroch súborov nedisciplinárnych metód, ktoré pozostávajú z metód založených na prírode, na správaní, na vyhlásení a integrovaných metód (dobře zavedené).

Z literatúry o oceňovaní sú extrahované štyri hlavné metodologické skupiny alebo „súbory metód“ na základe zdroja informácií o hodnotách prírody (tabuľka SPM.1). *Oceňovanie založené na prírode* zhromažďuje, meria alebo analyzuje informácie o vlastnostiach prírody a jej prínosoch pre ľudí a môže sa použiť na posúdenie ekologickej integrity a na identifikáciu a kvantifikáciu prínosu prírody pre ľudí (*dobře zavedené*) {3.2.2.1}. *Oceňovanie založené na vyhlásení* využíva vyjadrenia ľudí o ich vzťahu k prírode na odvodenie dôležitosti prírody pre ľudí, ako aj ich preferencií; pomáha pochopiť rôzne svetonázory a motivácie, ktoré sú základom dôvodov oceňovania prírody zo strany ľudí z hľadiska podpory kvality ich života (*dobře zavedené*) {3.2.2.2}. *Oceňovanie založené na správaní* sa opiera o pozorovanie toho, čo ľudia robia a aké rozhodnutia prijímajú. Metódy založené na správaní sú relatívne odolnejšie voči potenciálnym zaujatostiam odborníkov na oceňovanie (*dobře zavedené*) {3.2.2.3}. A nakoniec, *integrované oceňovanie* kombinuje rôzne zdroje informácií o hodnotách prírody (*dobře zavedené*) {3.2.2.4} a pomáha objasniť súvislosti medzi rôznymi typmi hodnôt (*dobře zavedené*) {3.1.1; 3.2.2.4}. Prísne uplatňovanie súčasných súborov na prax oceňovania pôvodnými obyvateľmi a miestnymi komunitami môže predstavovať riziko vynechania alebo skreslenia kultúrnych a duchovných presvedčení, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou ich svetonázoru a spôsobu života (tabuľka SPM.1) (*zavedené, ale neúplné*) {3.2.4}.

Najčastejšie sa používajú metódy oceňovania založené na prírode (68 %), po ktorých nasledujú metódy oceňovania založené na vyhlásení, založené na správaní a integrované metódy oceňovania (obrázok SPM.3). Kombinácia metód z rôznych súborov metód môže zabezpečiť lepšie informácie na politické rozhodnutia, pretože rôzne metódy poskytujú doplnkové informácie o rozmanitosti hodnôt prírody, ktoré by nebolo možné dosiahnuť iba použitím metód z jedného súboru metód (*dobře zavedené*) {3.2.3; 3.3.1; 3.4}. Napríklad integrované modelovanie môže pomôcť zhromaždiť informácie o biofyzikálnych vplyvoch prírody (na základe metód založených na prírode) a sociálno-ekonomických vplyvoch (na základe metód založených na správaní alebo vyhlásení) s cieľom odhadnúť náklady a prínosy projektov alebo politik ovplyvňujúcich prírodu (*dobře zavedené*) {3.2.2; 4.6}. Podobne analýza s viacerými kritériami umožňuje spojiť informácie o vplyvoch alternatívnych možností politiky na hodnoty zainteresovaných strán týkajúce sa prírody (*dobře zavedené*) {3.2.2.4}. Napokon plánovanie budúcich scenárov môže identifikovať široké hodnoty týkajúce sa vzťahov medzi ľuďmi a človekom a prírodou zakotvené v požadovaných budúcich stavoch (*stanovené, ale neúplné*) {5.2.2; 5.3.2}. Všetky metódy oceňovania sú založené na rôznych predpokladoch o tom, čo charakterizuje príslušné hodnoty, ako by sa mali vyjadrovať a kto by sa mal podieľať na procese oceňovania. Výber metódy má preto vplyv na výsledok (napr. či je zameranie na inštrumentálne, vzťahové alebo vnútorné hodnoty) (*dobře zavedené*) {2.4.2; 3.3.1}.

Tabuľka SPM.1. Prehľad štyroch hlavných súborov metód oceňovania a ich charakteristických vlastností. Veľké portfólio metód oceňovania pochádzajúcich z rôznych disciplín a znalostných systémov (vrátane pôvodných obyvateľov a miestnych komún) možno zoskupiť do štyroch súborov nedisciplinárnych metód, ktoré pozostávajú z metód *založených na prírode, na správaní, na vyhlásení a integrovaných* metód. Metódy oceňovania zoskupené do rôznych súborov môžu posudzovať rôzne typy hodnôt prírody a jej prínosov pre ľudí pomocou rôznych prístupov s rôznymi úrovňami začlenenia zainteresovaných strán. Každá z metód je spojená s rôznymi príležitosťami a obmedzeniami {3.2.3}.

	Valuation method families				Considerations for valuation by indigenous peoples and local communities
	Nature-based valuation	Statement-based valuation	Behaviour-based valuation	Integrated valuation	
					
What is assessed? What is the source of information?	Nature, physical or ecological components of nature and nature's contributions to people	What people say or express when asked about the importance of nature and nature's contributions to people	What people do in nature, for nature, with nature, to nature or nature's contributions to people	Different outputs from one or more methods to support decision-making	<p>Indigenous peoples and local communities gauge nature and its interdependencies with people by also gathering information from ancestors, future generations, non-human beings, the cosmos and the spiritual world.</p> <p>Information gathering through territory patrols, natural resources monitoring or communal assemblies can entail rituals and ceremonies undertaken by specialized traditional experts.</p> <p>Valuation is often a collective process that considers all members of a community (including children or those who are not visibly present), as legitimate generators of information.</p> <p>Understanding the richness and depth of indigenous peoples' and local communities' valuation approaches implies deconstructing disciplinary definitions of methods and concepts such as "evidence" and recognizing that integration of knowledge systems is not always possible, desirable or necessary.</p>
Examples of methods and approaches	Biodiversity inventory, ecosystem services mapping, Delphi method, participatory mapping of ecological values	Group discussions, Q-methodology, contingent valuation, choice experiments, deliberative methods	Participant observation, travel cost method, cost-based methods, hedonic pricing, livelihood dependence, photo-series analysis	Ecosystem service valuation, cost-benefit analysis, multi-criteria decision analysis, integrated modelling, scenario building, deliberative decision methods	
How is information about values generated?	Directly measuring nature, remote sensing, consulting experts Consulting users/experts/local communities as knowledge holders	Asking people questions (interviews, surveys), undertaking activities with people (e.g., discussions, games, art), analyzing narratives (e.g., Twitter posts)	Observing people, assessing records of people's behaviors (e.g., park visits, house purchases), assessing records of policy choices, assessing (non-) market exchanges	Synthesizing, comparing, contrasting, deliberating, consolidating or aggregating multiple values for decision-making or decision support	
"Specific values" elicited and examples of value indicators	Mainly intrinsic and instrumental values Species counts, carbon stored, ecological health indicators	Instrumental, intrinsic and relational values Subjective well-being indicators, narratives of human-nature relationships, willingness to accept compensation for setting aside land, willingness to pay for access to nature	Mostly instrumental values Time spent, share of household income, prevalence of disease, price of a hectare of land, use of indigenous plants	Instrumental, intrinsic and relational values Strength of support or objections to policy options, welfare gains or losses from projects of indigenous plants	
Type of stakeholder inclusion	Inclusive methods exist (e.g., community monitoring of biodiversity) but most methods do not include stakeholders	All methods include stakeholders to some extent (e.g., surveys) and inclusion is often integral to the methodology (e.g., deliberative valuation)	Most methods have limited or no stakeholder inclusion (e.g., analysis of market accounts), but encompass observations of diverse stakeholders	Some methods can be non-inclusive (e.g., desktop multi-criteria decision analysis), but often inclusion is key to the decision support aspect (e.g., participatory scenario building)	
Examples of typical valuation "products"	Biodiversity indices, maps of priority areas for policy/management action Improved understanding of the importance of components of nature	Ranked importance of nature's contributions to people Monetary value for protection of areas of biodiversity significance Explanations for why people value nature	Ranked importance of nature and nature's contributions to people Additional costs due to degradation (e.g., changes in time to collect fuelwood) Explanations for how people value nature	Ranked policy options Evaluation of socioeconomic and environmental impacts of policy options Improved understanding of conflicts and shared values of nature	
Limitations	Impact on people assumed but not assessed Dependence on nature is not assessed by those directly living from, living as and living with nature	Potential large variability in the reliability of statements (i.e., do people respond truthfully?) Power disparity can reduce the validity of group-based (e.g., deliberative) methods Representativeness in selection of respondents biases results	Requires conceptual and empirical understanding of the relationships between behaviour, nature and its contribution to well-being Cannot reveal in-depth understanding of motivations behind behaviour	Aggregation of values across groups of people can reduce representation of values, combining multiple value types creates incommensurability concerns	

B3. Pôvodní obyvatelia a miestne komunity vykonávajú oceňovanie prírody na svojich miestach a územiach v súlade so svojimi vlastnými svetonázormi a uplatňovaním miestne zavedených postupov, ktoré môžu ponúknuť nové perspektívy na zlepšenie a napredovanie procesov oceňovania (*zavedené, ale neúplné*).

Oceňovanie v kontexte pôvodných obyvateľov a miestnych komunít sa zameriava na podporu kolektívnych rozhodnutí týkajúcich sa žiaducich vzťahov medzi človekom a prírodou vytváraním informácií o prírode, zlepšovaním kolektívnej dobrej kvality života, odovzďávaním a vytváraním miestnych ekologických znalostí a posilňovaním kultúrnych identít (*zavedené, ale neúplné*). {3.2.4; 4,3 4,4; 4.5}. Oceňovanie v týchto kontextoch často zohľadňuje rôzne zdroje a typy informácií a vykonávajú ho rôzne tímy odborníkov, ktoré často zahŕňajú členov komunity, a môže zahŕňať konzultácie s predkami, inými ako ľudskými druhmi, krajinami a duchovnými bytosťami (*zavedené, ale neúplné*) {3.2.4}. Príkladmi prístupov oceňovania sú hliadky na komunálnych územiach vykonávané s cieľom monitorovať vlastnosti prírody, ako je kvalita pôdy, podmienky pasienkov alebo početnosť voľne žijúcich druhov. V konečnom dôsledku sa zistenia z oceňovania používajú na rozhodovanie kolektívu, ako napríklad kam migrovať, kedy vykonávať poľnohospodárske činnosti a aké kvóty lovu stanoviť (*zavedené, ale neúplné*) {3.2.4}.

Oceňovanie pôvodnými obyvateľmi a miestnymi komunitami je často sprevádzané súborom protokolov a postupov, ktoré sú v súlade s ich svetonázormi a sú špecifické pre miestny kontext (*zavedené, ale neúplné*) {3.2.4}. Uplatňovanie západných vedeckých konceptov a postupov na opis a charakterizovanie oceňovania vykonávaného pôvodnými obyvateľmi a miestnymi komunitami predstavuje riziko skreslenia ich svetonázorov a postupov oceňovania, keďže špecifické metódy nemožno oddeliť od ich spoločných svetonázorov, postupov a tradícií (*dobře zavedené*) {3.2.4}. Perspektívy pôvodných obyvateľov ponúkajú príležitosti naučiť sa alternatívne formy oceňovania, zlepšiť postupy oceňovania a pokročiť vo vývoji medzikultúrnych metód, ktoré sú založené na etických princípoch a usmerneniach (*dobře zavedené*) {3.1.1; 3.4.4}, ako je spoločná tvorba oceňovania a jeho vykonanie so slobodným, predchádzajúcim a informovaným súhlasom a plným zapojením pôvodných obyvateľov a miestnych komunít (*dobře zavedené*) {3.3.1}.

B4. Rôzne metódy a prístupy oceňovania môžu posúdiť rôzne typy hodnôt prírody; problémy však vznikajú pri porovnávaní rôznych hodnôt na poskytnutie informácií pri rozhodovaní (*dobře zavedené*).

Väčšina štúdií oceňovania (76 % z 1 163 podrobne preskúmaných štúdií oceňovania) sa zameriava na viac ako jeden typ hodnoty súvisiacej s rôznymi aspektmi prírody, jej prínosom pre ľudí a dobrou kvalitou života. Menej ako 10 % sa zaoberá viac ako jedným životným rámcom hodnôt prírody (t. j. životom z prírody, s prírodou, v prírode a ako príroda) (*dobře zavedené*) {3.3.1}. Napriek tomu väčšina štúdií oceňovania (77 %) používa jednu hlavnú metódu alebo kombináciu prístupov v rámci rovnakého súboru metód (*dobře zavedené*) {3.3.1}. Väčšina (56 %) oceňovaní sa nepokúša spájať rôzne hodnoty, ale namiesto toho používa odlišné biofyzikálne, peňažné a sociokultúrne ukazovatele. Primárnym cieľom oceňovania je umožniť porovnateľnosť odlišných, ale kompatibilných hodnôt, napr. na umožnenie stanovenia priorit pri rozhodovaní. Takmer polovica štúdií oceňovania, ktoré spájajú rôzne hodnoty, používa metódy umožňujúce priame porovnanie hodnôt (*dobře zavedené*) {3.3.1}; druhá polovica porovnáva skupiny hodnôt alebo používa relatívne váhy založené na hodnotení alebo úvahe účastníkov alebo expertov na oceňovanie (*dobře zavedené*) {3.3.1}. Menej ako 1 % štúdií oceňovania uchováva hodnoty oddelene (t. j. zaochádza s nimi paralelne v diskusnom procese) (*dobře zavedené*) {3.3.1}.

Väčšia pluralita v postupe oceňovania sa v súčasnosti opiera o používanie širokej škály a kombinácie metód na získanie rôznych typov hodnôt prírody a rôznych prístupov k riešeniu otázok porovnateľnosti, kompatibility a reprezentatívnosti hodnôt (*dobře zavedené*) {3.2.3; 3.3.1; 3.3.4; 3.4.5}.

B5. Hoci je potrebná zmysluplná účasť zainteresovaných strán na oceňovaní s cieľom zabezpečiť primerané zohľadnenie ich hodnôt pri rozhodnutiach, účasť na každom kroku oceňovania sa uvádza len v 1 % preskúmaných štúdií oceňovania (*dobře zavedené*).

Účasť zainteresovaných strán na oceňovaní pomáha zhromažďovať informácie, budovať dôveru a dosiahnuť procesnú spravodlivosť. Určité zapojenie zainteresovaných strán sa uvádza v 44 % štúdií oceňovania (*dobře zavedené*) {3.2.1}. Prístupy participatívneho oceňovania sa čoraz viac prijímajú a uplatňujú vo všetkých súboroch metód (*dobře zavedené*) {3.2.1}. Účasť si najčastejšie vyžaduje poskytovanie údajov (*dobře zavedené*) {3.2.1}. Iba v 2 % štúdií sa zistenia konzultujú so zainteresovanými stranami a v 1 % sa tieto zainteresované strany zapájajú do každého kroku procesu oceňovania (*dobře zavedené*) {3.2.1}. Približne polovica štúdií, do ktorých boli zapojené zainteresované strany, informuje o rozmanitosti záujmov a o tom,

ako sa dosahuje sociálne zastúpenie. Aj keď sa oceňovanie časom stalo participatívnejším, zapojenie zainteresovaných strán je väčšinou základné, vrátane zainteresovaných strán ako poskytovateľov údajov a informácií. Zistili sa vyššie úrovne participácie pôvodných obyvateľov a miestnych komunít, ktoré sú pre nich obzvlášť dôležité (*dobře zavedené*) {3.5}.

Niekoľko stratégií môže zlepšiť začlenenie zainteresovaných strán do oceňovania, vrátane zapojenia účastníkov v ich miestnych jazykoch (6 % štúdií oceňovania), komunikácie prostredníctvom rôznych médií (napr. verbálne a písomné formy) (3 %) a riadenia zloženia a veľkosti skupiny (1 %) (*dobře zavedené*) {3.3.2}. Keď sa primerane riešia potenciálne predsudky v zastúpení, participatívne prístupy vo všeobecnosti posilňujú vnímanie zainteresovaných strán na legitímnosť procesu oceňovania, najmä ak sú zahrnuté menšinové názory (*dobře zavedené*) {3.2.1; 3.2.2; 4.5.3}.

B6. Kľúčovou výzvou pri získavaní hodnôt na vyšších spoločenských úrovniach je identifikácia a riešenie spôsobov, ktorými je prístup k prínosom prírody nespravodlivo rozdelený medzi jednotlivcov, skupiny a generácie (*dobře zavedené*).

Oceňovania sa väčšinou zameriavajú na získanie hodnôt na vyšších spoločenských úrovniach nad rámec hodnôt jednotlivcov a skupín (napr. krajina) (*dobře zavedené*) {3.3.2.3}. Kľúčovou výzvou v procese agregácie je spôsob, ako sa vysporiadať s otázkami týkajúcimi sa spravodlivého rozdelenia prínosov prírody pre ľudí (*dobře zavedené*) {3.3.2.3; 4.5.5.2}. Proces agregácie môže vyriešiť tento problém použitím váženosti rovnosti príjmov (t. j. použitím vyšších váh na hodnoty osôb v nižších príjmových skupinách) a úpravou časového diskontovania (t. j. použitím nižších diskontných sadzieb, aby sa relatívne väčšia váha prisúdila vplyvu politiky na budúce generácie) (*dobře zavedené*) {3.3.2}. Spôsob, akým sa tieto váhy príjmov a časové diskontné sadzby používajú, napríklad v analýze nákladov a prínosov, má významný vplyv na výsledky hodnotenia politiky a projektov, a preto zostáva veľmi spornou otázkou (*dobře zavedené*) {3.3.2.3}. Väčšina štúdií oceňovania sa zameriava na ľudí žijúcich v súčasnosti a nezohľadňuje medzigeneračnú rovnosť (*dobře zavedené*) {3.3.1.1; 3.3.2.3}. Hoci sú k dispozícii usmernenia na zohľadnenie rovnosti pri agregovaní vplyvov na jednotlivcov a sociálne skupiny s rôznymi sociálno-ekonomickými podmienkami, tieto usmernenia sa pri oceňovaní používajú len zriedka (5 % preskúmaných štúdií) (*dobře zavedené*) {3.3.2.3}.

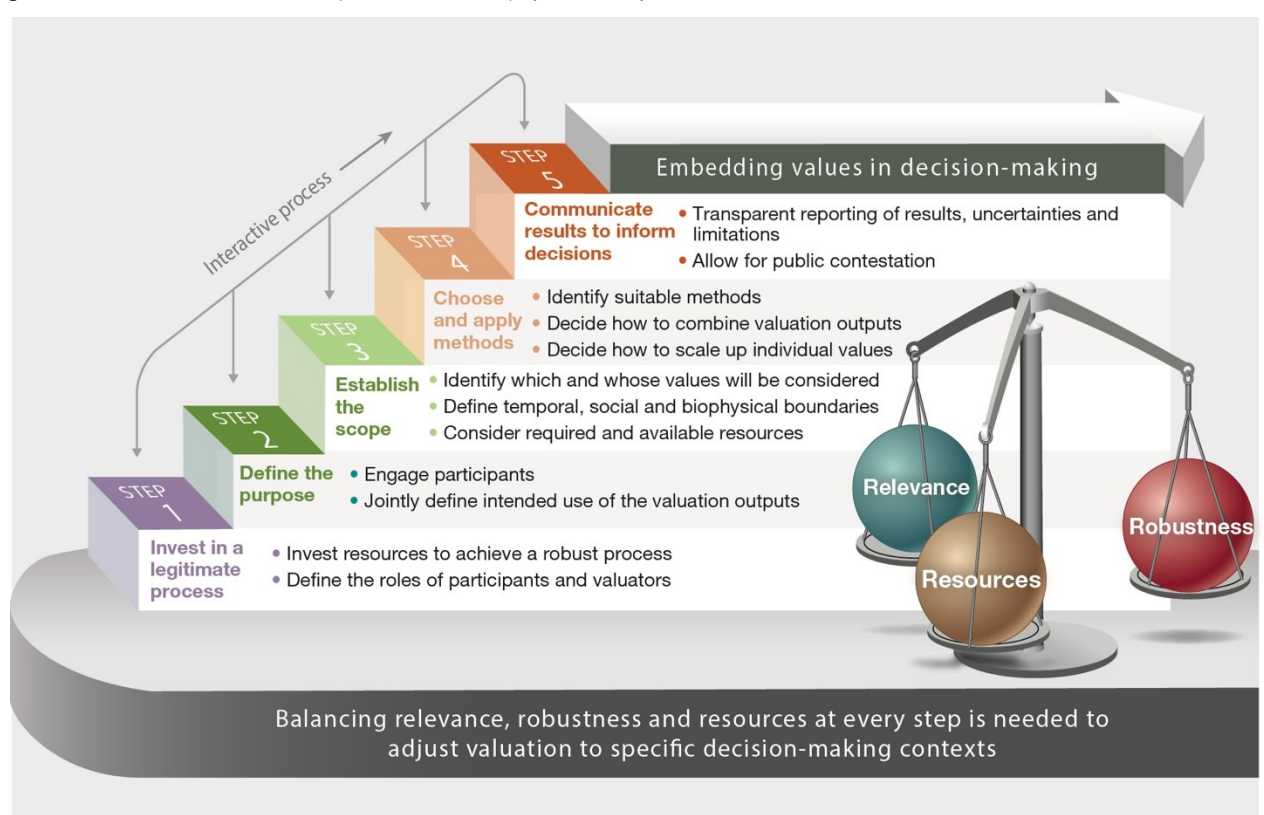
Hodnoty na vyšších spoločenských úrovniach možno získať aj pomocou diskusných prístupov na vytvorenie zdieľaných hodnôt (*dobře zavedené*) {2.2.3.3; 2.4.2.1; 3.2.2.4; 5.2.2.1}. Diskusné prístupy môžu prispieť k uznaniu rozmanitých hodnôt, identít a znalostí (spravodlivosť uznania), učeniu a začleneniu rôznych hlasov do procesov rozhodovania (procesná spravodlivosť) (*dobře zavedené*) {5.3.2; 5.3.3}. Dobre sprostredkované diskusné prístupy môžu pomôcť zvládnuť konflikty medzi zainteresovanými stranami, ktoré môžu zastávať nejednotné alebo protichodné hodnoty (*dobře zavedené*) {2.4.2.1; 2.4.2.2; 2.5.1}. Napriek tomu sú diskusné prístupy citlivé na to, akí jednotlivci a aké skupiny sa zúčastňujú a na mocenskú nerovnováhu medzi účastníkmi (*dobře zavedené*) {2.4.2; 3.2.2.4}.

B7. Štandardizačné postupy pri oceňovaní môžu pomôcť zvýšiť zavádzanie ekosystémového účtovníctva do vnútroštátnych politík s náležitým zohľadnením pretrvávajúcich problémov s realizáciou pri rozhodovaní, spájania účtovníctva s rôznymi perspektívami oceňovania a výzvami merania a oceňovania (*zavedené, ale neúplné*).

Cieľom vnútroštátneho ekosystémového účtovníctva je posúdiť ekosystémové služby na vnútroštátnej úrovni a usporiadať súvisiace údaje do dohodnutého štatistického rámca. To si vyžaduje použitie štandardizovaných metód, ktoré umožňujú porovnanie medzi krajinami, sektormi a obdobia. Systém environmentálno-ekonomického účtovníctva – ekosystémové účtovníctvo využíva biofyzikálne a peňažné ukazovatele („hodnoty výmeny“, t. j. ekvivalentné hodnoty tovarov a služieb vymieňaných na trhoch) na zachytávanie kľúčových inštrumentálnych hodnôt prírody. Poskytuje medzinárodný štatistický štandard na usmernenie integrácie rozsahu, stavu a fyzických účtov ekosystémových služieb do národných účtov (*dobře zavedené*) {4.6}. Štandardizácia postupov oceňovania môže pomôcť rozvoju vnútroštátneho ekosystémového účtovníctva a jeho začleneniu do vnútroštátnych politík. Medzi pretrvávajúce výzvy pri napredovaní v realizácii patrí i) potreba prejsť od zostavovania účtov k používaniu účtovných údajov v praxi a procesoch rozhodovania; ii) potreba vybudovať prepojenia s diskusiami o rôznych hodnotových perspektívach; a iii) potreba ďalšieho výskumu viacerých aspektov merania a oceňovania, najmä hodnôt výmeny ekosystémových služieb (*zavedené, ale neúplné*) {3.2.2; 3.3.4.1; 4.6.4.2}.

B8. Procesy oceňovania môžu pozostávať z piatich opakovaných krokov na riešenie kompromisov medzi relevantnosťou, spoľahlivosťou a požiadavkami na zdroje metód oceňovania (zavedené, ale neúplné).

Objasnenie účelu a rozsahu oceňovania pomáha identifikovať dané hodnoty prírody a zabezpečiť relevantnosť oceňovania pre rozhodovanie. Keďže výber metódy oceňovania ovplyvňuje výsledok, relevantnosť znamená zabezpečiť zohľadnenie rôznych hodnôt. Súčasný postup oceňovania získavajú skôr len tie hodnoty, ktoré možno ľahko zviditeľniť pomocou ľahko dostupných metód (*zavedené, ale neúplné*) {3.3.1; 3.4.3}. Oceňovanie musí byť tiež *spoľahlivé*, aby poskytovalo užitočné informácie pre rozhodovanie. Spoľahlivé používanie metód zahŕňa poskytovanie spoľahlivých a teoreticky konzistentných dôkazov po transparentnom a spoločensky legitímnom procese získavania hodnoty (*dobře zavedené*) {3.3.2}. Keďže oceňovanie si vyžaduje použitie zdrojov (napr. časových, finančných, technických a ľudských zdrojov), ich dostupnosť určuje uskutočniteľnosť uplatnenia akejkoľvek danej metódy oceňovania (*zavedené, ale neúplné*) {3.3.3}. Riešenie kompromisov medzi relevantnosťou, spoľahlivosťou a zdrojmi možno dosiahnuť piatimi opakovanými krokmi, ktorými sa oceňovanie prispôbi konkrétne rozhodovaniu (obrázok SPM.4): i) investovať do legitímneho procesu (*dobře zavedené*) {3.4.2; 2.4.2}; ii) definovať účel a zamýšľané použitie výstupov oceňovania (*dobře zavedené*) {3.4.3; 5,2}; iii) stanoviť hranice rozsahu oceňovania (*dobře zavedené*) {3.4.5; 5,2}; iv) vybrať a použiť metódy oceňovania založené na predchádzajúcich krokoch (*dobře zavedené*) {5.2; 3.4.5; 2.4.2}; a v) oznamovať výsledky oceňovania, platnosť, obmedzenia a riziká (*dobře zavedené*) {3.4.6; 4.2}.

Obrázok SPM.4. Procesy oceňovania môžu pozostávať z piatich opakovaných krokov na zvýšenie kvality výstupov oceňovania pre rozhodovanie. V každom kroku je potrebné vykonať rozhodnutia so zreteľom na kompromisy v oceňovaní, pokiaľ ide o relevantnosť (zabezpečenie zohľadnenia rôznych hodnôt), spoľahlivosť (spoľahlivé a teoreticky konzistentné dôkazy po transparentnom, sociálne inkluzívnom a legitímnom procese získavania hodnôt) a požiadavky na zdroje (časové, finančné, technické a ľudské zdroje) {3.4.1}.

B9. Výber vhodných metód oceňovania zahŕňa identifikáciu ich komparatívnych silných a slabých stránok, najmä s prihliadnutím na ich relevantnosť, spoľahlivosť a požiadavky na zdroje (*dobře zavedené*).

Niektoré metódy oceňovania poskytujú veľmi špecifické výstupy oceňovania (napr. mapovanie biodiverzity), zatiaľ čo iné sa zameriavajú na integráciu rôznych typov informácií o hodnotách (napr. metódy založené na rozhodnutiach s viacerými kritériami) (tabuľka SPM.2). Vysoko špecializované metódy nemôžu osobitne viesť k získaniu rôznych hodnôt, ale môžu byť nevyhnutné na zahrnutie dostatočne podrobných informácií o kritických hodnotách do procesov rozhodovania (*zavedené, ale neúplné*) {3.3.4}. Spomedzi ekonomických metód, ako sú napríklad metódy odhalených preferencií (v súbore metód založených na správaní), poskytujú spoľahlivé informácie o hodnotách, ale často získavajú len hodnoty od špecifickej skupiny zainteresovaných strán, vynechávajú mnohé typy hodnôt a sú náročné na zdroje, najmä v kontexte s nedostatkom údajov. Na rozdiel od toho metódy deklarovaných preferencií (v súbore metód založených na vyhlásení) sú vo všeobecnosti menej spoľahlivé a menej náročné na zdroje, ale sú výrazne prispôsobiteľnejšie širokému spektru zainteresovaných strán, typov hodnôt a kontextov rozhodovania (*dobře zavedené*) {3.2. 2; 3.3.4}.

Tabuľka SPM.2. Metódy oceňovania čelia kompromisom, pokiaľ ide o ich relevantnosť, spoľahlivosť a požiadavky na zdroje (panel A). Relevantnosť zahŕňa schopnosť metód viesť k rozmanitým hodnotám vrátane špecifických a širokých hodnôt, ako aj k ich všestrannosti z hľadiska prispôsobenia sa rôznym sociálno-ekologickým kontextom. Spoľahlivé metódy poskytujú spoľahlivé a spravodlivé zastúpenie hodnôt prírody {3.3.2}. Požiadavky na zdroje na oceňovanie musia vyvážiť náklady spojené s budovaním počítačovej kapacity (vrátane technických a dátových zdrojov) a časové a finančné náklady spojené s uplatnením metódy. Metódy, ktoré fungujú pomerne dobre na základe syntézy charakteristík relevantnosti, spoľahlivosti a zdrojov metód oceňovania, sú označené väčšími bublinami {3.3.4}. Podobné kompromisy poukazujú na komplementaritu medzi rôznymi prístupmi k ekonomickému oceňovaniu s cieľom začleniť hodnoty prírody do tvorby politiky (panel B). Medzi takéto prístupy k oceňovaniu patrí ekonomika ekosystémov a biodiverzity, systém environmentálno-ekonomického účtovníctva – ekosystémové účtovníctvo a prístupy „inkluzívneho/komplexného bohatstva“ {3.3.4}.

Balancing relevance, robustness and resources

Possibility to elicit values in diverse contexts

Higher ↔ Lower

Robustness of the method

Higher ↔ Lower

Affordability and ease of use

Higher ↔ Lower

Well established
Established but incomplete

A Valuation methods

Examples of valuation methods		Relevance Ability to elicit of diverse values in multiple social-ecological contexts		Robustness Ability to ensure reliable (accurate and valid) and fair representation of stakeholders		Resources Affordability and ease of use		Level of confidence
		Diverse values	Diverse contexts	Reliability	Representation	Ease of implementation	Ease of operation	
Nature-based valuation	Ecosystem services mapping	●	●	●	●	●	●	✓
	Biodiversity mapping	●	●	●	●	●	●	✓
Statement-based valuation	Stated preferences	●	●	●	●	●	●	✓
	Q method	●	●	●	●	●	●	~
Behaviour-based valuation	Revealed preference	●	●	●	●	●	●	✓
	Livelihood assessment	●	●	●	●	●	●	✓
Integrated valuation	Integrated modelling	●	●	●	●	●	●	~
	Participatory mapping	●	●	●	●	●	●	✓
Decision-making tools based on integration of values	Cost-benefit analysis	●	●	●	●	●	●	✓
	Multi-criteria decision assessment	●	●	●	●	●	●	✓
	Deliberative integration methods	●	●	●	●	●	●	~
Methods that do not elicit value information	Benefit transfer	●	●	●	●	●	●	~
Examples of valuation by indigenous peoples and local communities	Forest health monitoring (forest walks, territory patrols)	Capable individuals (i.e., human resources to conduct validation) are entrusted (i.e., assurance of robustness) to assess forest recovery using communally accepted indicators relevant for multiple uses by the community (i.e., representation and diverse values).						✓
	Community assemblies for deliberations	Community meetings to gather all members' opinions (including women's and children's) about nature (i.e., representation/robustness, relevance) and to jointly interpret the opinions and deliberate on how to move forward (i.e., capacities to conduct valuation). Community members are trusted to speak based on their knowledge and lived experiences (i.e., reliability).						✓

B Economic valuation approaches to embed the values of nature in policymaking

Economic approaches to embed values in economic decisions	Relevance Ability to elicit of diverse values in multiple socio-ecological contexts		Robustness Ability to ensure reliable (accurate and valid) and fair representation of stakeholders		Resources Affordability and ease of use		Level of confidence
	Diverse values	Diverse contexts	Reliability	Representation	Ease of implementation	Ease of operation	
The Economics of Ecosystems and Biodiversity (TEEB)	●	●	●	●	●	●	✓
United Nations System of Environmental Economic Accounting – Ecosystem Accounting (SEEA – EA)	●	●	●	●	●	●	✓
Inclusive/comprehensive wealth approaches	●	●	●	●	●	●	~

B10. Rôzne iniciatívy ekonomického oceňovania prírody sa môžu navzájom dopĺňať a poskytovať informácie pre politické rozhodnutia (dobře zavedené).

Iniciatívy ekonomického oceňovania boli vyvinuté s cieľom poskytnúť usmernenie pre politiku, ale stále sú v procese realizácie. Ekonomika ekosystémov a biodiverzity (TEEB) poskytuje usmernenia a príklady toho, ako môže ekonomické oceňovanie trhových a netrhových inštrumentálnych hodnôt biodiverzity (napr. ako ekonomické aktívum, ekosystémové služby alebo tok výhod) podporiť environmentálne politiky naprieč

sektormi (napr. poľnohospodárstvo, lesníctvo, rybné hospodárstvo)⁸, a to najmä na miestnej úrovni (*dobře zavedené*) {3.2.2; 6.2.3}. Systém environmentálno-ekonomického účtovníctva – ekosystémové účtovníctvo (SEEA – EA)⁹ poskytuje medzinárodne uznávané štatistické štandardy a princípy, ktoré integrujú fyzický rozsah a stav ekosystémov, ekosystémových služieb a ich hodnôt do národných účtovných systémov (*dobře zavedené*) {3.2.2.4; 4.6.4}. Návrhy „inkluzívneho/komplexného bohatstva“, zdôraznené v Dasguptovom preskúmaní¹⁰, presahujú rámec štandardných makroekonomických ukazovateľov, ako je hrubý domáci produkt, a poskytujú komplexné ukazovatele udržateľného hospodárskeho rozvoja (*dobře zavedené*) {2.2.4; 3.3.4; 5.5.2}.

Každá z týchto ekonomických iniciatív má svoje výzvy, ale potenciálne sa môžu navzájom dopĺňať svojimi silnými a slabými stránkami (tabuľka SPM.2). Pokiaľ ide o *relevantnosť*, TEEB sa väčšinou opiera o inštrumentálne hodnoty prírody vyjadrené pomocou rámca „celkovej ekonomickej hodnoty“. SEEA – EA poskytuje usmernenie k priestorovo explicitnému ekosystémovému účtovníctvu, ktoré zohľadňuje hodnoty ekosystémových služieb a ekosystémových aktív obmedzené na „hodnoty výmeny“, aby boli kompatibilné s národnými účtami (*dobře zavedené*) {3.2.2.4; 4.6.4}. Prístupy inkluzívneho/komplexného bohatstva sa zameriavajú na oceňovanie prírody ako aktíva v kombinácii s inými kapitálovými aktívami (napr. ľudské zdravie, technológie a infraštruktúra) s cieľom poskytnúť ukazovatele blahobytu, ktoré zohľadňujú ich súhrnné dlhodobé zmeny (*dobře zavedené*) {2.2.4; 3.3.4; 5.5.2}. TEEB aj SEEA – EA môžu čerpať z priestorového mapovania a štatistík na uprednostňovanie politických zásahov v prípadoch, keď má zhoršovanie životného prostredia najväčšie vplyvy (*dobře zavedené*) {3.2.2; 4.6.4}. Pokiaľ ide o *spol'ahľivosť*, SEEA – EA uplatňuje štatistické štandardy OSN pre biofyzikálne účty a medzinárodne uznávané štatistické zásady pre peňažné účty. V mnohých krajinách sa však ešte len musí zaviesť. Prístupy inkluzívneho/komplexného bohatstva majú pevné teoretické základy, ale ich uplatneniu v praxi bránia problémy s dostupnosťou údajov (*zavedené, ale neúplné*) {3.3.4}. Pokiaľ ide o *zdroje*, SEEA – EA a prístupy inkluzívneho/komplexného bohatstva majú pomerne vysoké zriaďovacie náklady vzhľadom na ich vysoké technické a dátové požiadavky. Po vybudovaní kapacity a infraštruktúry sa však ich potreby zdrojov môžu výrazne znížiť, čo umožní ich nepretržité uplatňovanie (*zavedené, ale neúplné*) {3.3.4; 4.6.4}.

C. Využívanie rozmanitých hodnôt prírody na transformačnú zmenu smerom k udržateľnosti.

C1. Transformačnú zmenu smerom k udržateľnosti možno sprostredkovať politikami navrhnutými na začlenenie hodnôt zosúladených s udržateľnosťou do zavedených spoločenských konvencií, noriem a zákonných pravidiel, ktoré formujú vzťahy medzi človekom a prírodou (*dobře zavedené*).

Súčasná závislosť politických a ekonomických rozhodnutí od úzkeho súboru rozmanitých hodnôt prírody podporuje globálnu krízu biodiverzity. Začlenenie širšieho súboru hodnôt a perspektív do návrhu a realizácie politiky môže riešiť negatívne účinky konania ľudí na prírodu (*dobře zavedené*) {1.3; 4.3, 4.7; 6.2.3; 6.5}. Zvrátenie ľudského vplyvu na biodiverzitu by si však vyžadovalo systémovejšiu, transformačnejšiu zmenu (t. j. „zásadnú celosystémovú reorganizáciu naprieč technologickými, ekonomickými a sociálnymi faktormi vrátane paradigiem, cieľov a hodnôt“¹¹). Takúto zmenu možno podporiť vytvorením podmienok, ktoré podporujú hodnoty zosúladené s udržateľnosťou (napr. mobilizácia hodnôt uvážlivého využívania prostredníctvom reforiem držby, ktoré znovu spájajú pôvodných obyvateľov a miestne komunity s ich územiaми), ako aj zmiernením hodnôt, ktoré sú základom straty biodiverzity a degradácie ekosystému (*dobře zavedené*) {5.2.2; 5.3.2; 5.3.3}. Tieto podmienky zahŕňajú významné transformácie zavedených noriem a zákonných pravidiel, ktoré v súčasnosti podporujú obmedzený súbor inštrumentálnych hodnôt spojených s krátkodobými ekonomickými a politickými ziskami. Takáto transformačná zmena nastane skôr vtedy, keď je

⁸ Program OSN pre životné prostredie, *Mainstreaming the economics of nature: a synthesis of the approach, conclusions and recommendations of TEEB* (Etablovanie ekonomiky prírody: syntéza prístupov, záverov a odporúčaní TEEB) (Nairobi, 2010).

⁹ *System of Environmental-Economic Accounting 2012: Central Framework* (Systém environmentálno-ekonomického účtovníctva z roku 2012: centrálny rámec) (publikácia OSN, 2014).

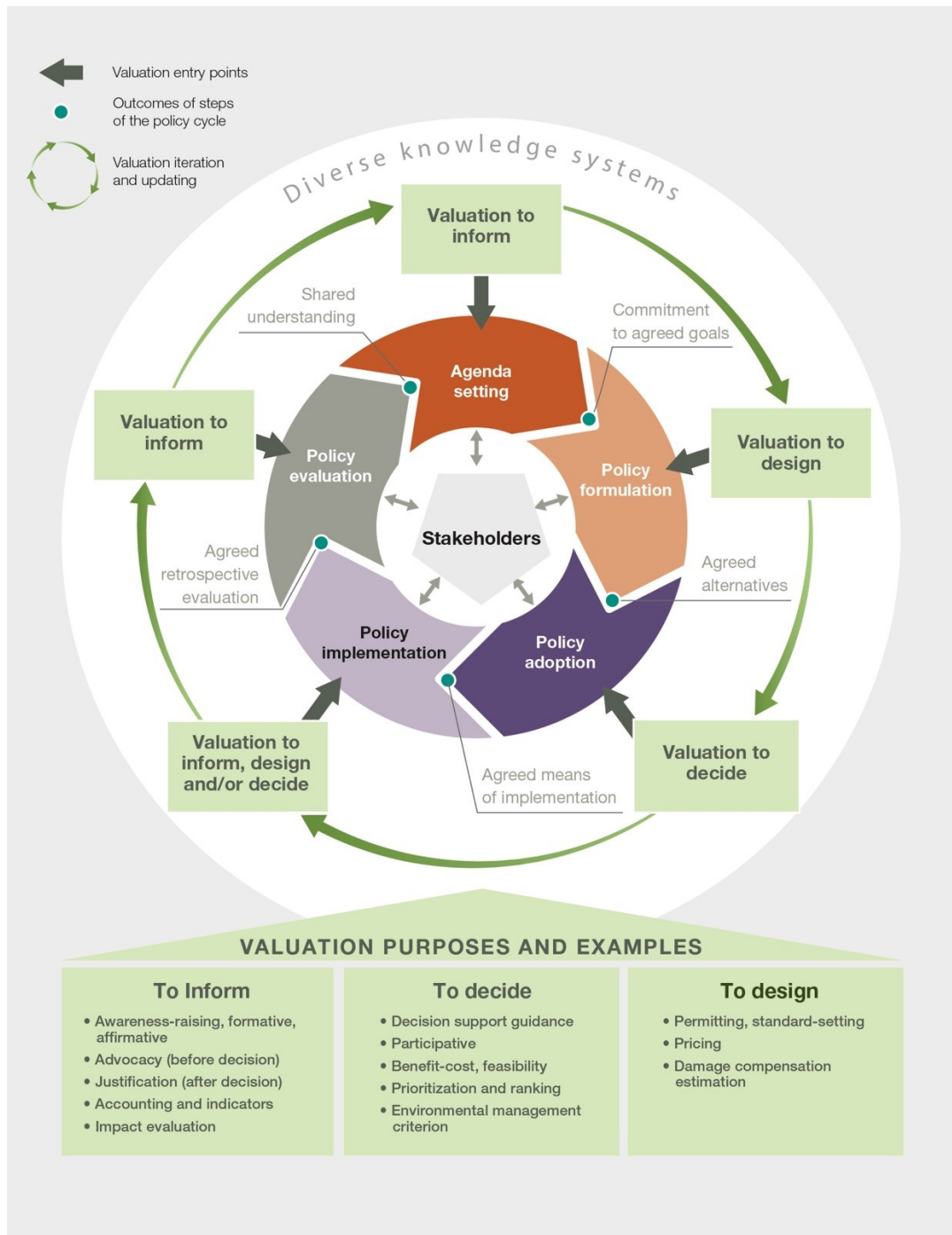
¹⁰ P. Dasgupta, *The Economics of Biodiversity: The Dasgupta Review* (Ekonomika biodiverzity: Dasguptovo preskúmanie) (Londýn, HM Treasury, 2021).

¹¹ IPBES (2019): *Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services* (Globálna hodnotiacia správa o biodiverzite a ekosystémových službách Medzivládnej vedecko-politickej platformy pre biodiverzitu a ekosystémové služby). Brondizio, E.S., Settele, J., Díaz, S., Ngo, H.T. (eds). IPBES secretariat, Bonn, Germany, 1144 strán. ISBN: 978-3-947851-20-1.

inštitucionálna zmena široko podporovaná na miestnych úrovniach a vychádza z miestnych úrovni (*dobře zavedené*) {2.4.2; 4,7; 5.4.2}.

C2. Oceňovanie môže podporiť tvorbu politík v rôznych fázach cyklu politiky (*dobře zavedené*)

Oceňovanie môže podporiť tvorbu politík v rôznych fázach cyklu politiky, najmä ak zohľadňuje rôznorodé znalostné systémy (*dobře zavedené*) {3.2.1.2; 4.6} (obrázok SPM.5). V tvorbe politík sa môže použiť s cieľom: i) pomôcť pri *stanovovaní programov* a podporovať záväzok k dohodnutým cieľom; ii) poskytovať technickú pomoc pri *formulovaní* a navrhovaní *politík*, ako je napríklad odsúhlasenie zvažovaných alternatív alebo navrhovanie ekonomických stimulov; iii) pomôcť pri *prijatí politík* a dohôd o spôsoboch realizácie, ako je hodnotenie nákladovej efektívnosti rôznych alternatív politických opatrení; iv) monitorovať na podporu *priebežných úprav vykonávacích* opatrení alebo odôvodnenia pokračujúceho pridelovania rozpočtových prostriedkov; a v) vykonať retrospektívne *hodnotenie politík*. Päť krokov oceňovania (obrázok SPM.4) možno použiť v každej fáze cyklu politiky s cieľom zvýšiť pravdepodobnosť prijatia politiky.

Obrázok SPM.5. Činnosti oceňovania môžu podporovať rôzne informačné účely, účely rozhodovania a navrhovania politik poskytovaním rôznych typov znalostí tvorcom politik a zainteresovaným stranám počas celého cyklu politiky.

C3. Napriek významnému nárastu štúdií oceňovania za posledných 30 rokov sa v menej ako 5 % uvádza, že oceňovanie sa používa pri rozhodovaní (*dobře zavedené*).

Za posledných niekoľko desaťročí sa vyvinulo, zdokonalilo a testovalo široké spektrum metód a prístupov oceňovania v rôznych sociálno-ekologických kontextoch. Väčšina krajín nedosiahla pokrok v rozsahu, ktorý by umožnil dosiahnuť cieľ 2 z Aiči do roku 2020, ktorým je integrácia hodnôt biodiverzity do stratégií, procesu plánovania a účtovníctva, ako sa uvádza v ich národných správach k Dohovoru o biologickej diverzite (*dobře zavedené*) {2.1.2; 4.6.4.1}. Len veľmi malý podiel recenzovaných štúdií v skutočnosti uvádza využívanie zo strany osôb s rozhodovacou právomocou vrátane vlád (*dobře zavedené*) {4.6}. Štúdie oceňovania na účely podpory rozhodovania alebo navrhovania politik s väčšou pravdepodobnosťou dokumentujú využívanie oceňovania ako štúdie s informatívnymi účelmi (obrázok SPM.5) (*dobře zavedené*) {4.6.3}. Ekonomické oceňovania sa nevyužívajú výrazne častejšie ako oceňovania s nepeňažnými ukazovateľmi (*dobře zavedené*) {4.6.3}. Medzi kľúčové prekážky, ktoré bránia využívaniu oceňovania v rozhodnutiach o verejných politikách, patrí obmedzená spoľahlivosť štúdií pre rozhodovanie (*dobře zavedené*) {3.3.2}, obmedzená technická kapacita a inštitucionálne nedostatky, ktoré znižujú schopnosť monitorovať a hodnotiť sociálne, ekonomické a environmentálne výhody, ktoré poskytuje príroda, ako aj prehliadanie hodnôt v rozhodovaní (*dobře zavedené*) {4.5; 4.6.2; 4.7}.

C4. Spravodlivejšie a udržateľnejšie výstupy politik sa s väčšou pravdepodobnosťou dosiahnu, keď procesy rozhodovania uznávajú a vyvažujú zastúpenie rozmanitých hodnôt prírody a riešia sociálne a ekonomické mocenské asymetrie medzi aktérmi (*zavedené, ale neúplné*).

Štúdie oceňovania často predstavujú rozmanité perspektívy zainteresovaných strán na základe aspektov, ako je vek, pohlavie, postavenie a mocenské vzťahy (43 % z 1 163 podrobne preskúmaných štúdií oceňovania) a sú schopné charakterizovať rôzne široké a špecifické hodnoty spojené s rôznymi životnými rámcami (*dobře zavedené*) {3.3.2; 3.2.4}. Len malá časť štúdií oceňovania (0,6 %) však explicitne uvádza opatrenia na zohľadnenie mocenských asymetrií v rámci samotného procesu oceňovania (*dobře zavedené*) {3.3.2}. Ak k rozhodovaniu dochádza v kontexte vysoko asymetrických mocenských vzťahov, uznanie marginalizácie určitých svetonázorov a znalostných systémov a rešpektovanie hodnôt medzi pôvodnými obyvateľmi a miestnymi komunitami je spojené so zvýšeným lesným porastom a populáciou druhov, lepším poskytovaním ekosystémových služieb a lepším živobytím (*dobře zavedené*) {2.4.1; 4.4; 4.5.2; 4.5.3; 4.5.4}. Zlepšenie informácií o hodnotách prírody, ako aj posilnenie a rozvoj rôznych kapacít na všetkých úrovniach zásahov sú kľúčom k vyrovňovaniu nerovnováhy síl, zlepšovaniu výsledkov rokovanií a dosahovaniu spravodlivejších a udržateľnejších výsledkov (*dobře zavedené*) {6.5.1}.

Mocenské asymetrie sa často vyskytujú medzi tými, ktorí formulujú inštrumentálne hodnoty pre veľké rozvojové projekty a projekty infraštruktúry a proti nim. Priehrady sa napríklad často navrhujú pre ich trhové inštrumentálne hodnoty (vrátane elektriny pre mestských spotrebiteľov, zavlažovacej vody pre poľnohospodárstvo a pracovných miest), zatiaľ čo vzťahové a inštrumentálne hodnoty tých, ktorých sa projekt priamo dotýka (napr. strata živobytia a spôsobu života v poľnohospodárstve a rybolove), sú často vylúčené z dôvodu mocenských asymetrií. Sociálne hnutia sa snažili posunúť túto nerovnováhu prostredníctvom odporu, súdnych sporov a protestov (*dobře zavedené*) {4.5.5}. Riešenie týchto mocenských asymetrií uznaním rozmanitosti hodnôt prostredníctvom participatívnych hodnotení môže viesť k spravodlivejšiemu rozdeleniu nákladov a prínosov projektu (*dobře zavedené*) {4.5.5}.

Pri ochrane biodiverzity vedie zapojenie komunity, ktoré umožňuje uprednostňovanie miestnych hodnôt, k tomu, že sociálne výsledky sú vnímané ako spravodlivejšie, často zvyšujúce udržateľnosť programu a následne sociálnoekologické výsledky (*dobře zavedené*) {4.5.2}. Aj v tomto prípade možno riešiť mocenské asymetrie medzi miestnymi zainteresovanými stranami s cieľom zlepšiť výsledky rozhodnutí, napríklad prostredníctvom spoločného riadenia chránených oblastí a spoločného navrhovania platieb za programy ekosystémových služieb na ochranu lesov (*zavedené, ale neúplné*) {4.5.2; 4.5.3}. Kľúčovým faktorom je stanovenie, či hodnoty sú zahrnuté v rozhodnutiach o ochrane, pretože to ovplyvňuje výsledky rozhodnutí; napríklad vzťahové a inštrumentálne hodnoty pôvodných obyvateľov a miestnych komunit sú často nedostatočne zastúpené a vstupujú do procesu rozhodovania neskoro pri rozhodnutiach o chránených územiach, väčšinou založených na vnútorných hodnotách, čo vo všeobecnosti vedie k nedôvere a menej účinnej ochrane (*dobře zavedené*) {4.5.2}. Platby za programy ekosystémových služieb s podstatnou angažovanosťou komunity pri definovaní problému obhospodarovania pôdy alebo ktoré sa časom

prispôsobujú miestnym požiadavkám, dokážu lepšie zosúladiť hodnoty medzi rôznymi zainteresovanými stranami a dosiahnuť lepšie výsledky ochrany a sociálne výsledky (*zavedené, ale neúplné*) {4.5.3}.

C5. Uznávanie a rešpektovanie znalostí pôvodných obyvateľov a miestnych komunít a s nimi spojenej rozmanitosti hodnôt je nevyhnutné na dosiahnutie výsledkov, ktoré rešpektujú rôzne spôsoby života (*zavedené, ale neúplné*).

Čoraz viac sa uznáva potreba spájať znalostné systémy vrátane systémov pôvodných obyvateľov a miestnych komunít na podporu politik týkajúcich sa napríklad rozvoja, ochrany biodiverzity, udržateľného využívania biodiverzity a zmiernenia zmeny klímy (*dobře zavedené*) {2.2.3}. Lepšie pochopenie znalostí pôvodných obyvateľov a miestnych komunít a s nimi spojenej rozmanitosti hodnôt si vyžaduje ísť nad rámec dominantných epistemológií a svetonázorov vrátane úsilia o dekolonizáciu perspektív s cieľom rozpoznať iné spôsoby videnia, poznania a konania, ako sú tie, ktoré patria pôvodným obyvateľom a miestnym komunitám (*dobře zavedené*) {3.2.1, 3.2.4.1; 4.4.2}. Zohľadňovanie hodnôt založených na mieste pri rozhodovaní môže viesť k spravodlivejším a udržateľnejším výsledkom (*dobře zavedené*) {2.2.3; 3.2.4; 4.4.2; 4.4.3; 4.4.4; 4.5.2; 4.5.3; 4.5.4; 4.6.4; 4.6.7}. Napríklad v agroekosystémoch sú uznanie a dôvera v znalosti a hodnoty malých poľnohospodárov vrátane žien kľúčové k spoločnému navrhovaniu iniciatív, ktoré zabezpečujú potravinovú bezpečnosť a udržateľné využívanie a zachovanie agrobiodiverzity poľnohospodárskymi komunitami (*zavedené, ale neúplné*) {2.2.1; 4.4.4}.

C6. Ignorovanie, vylúčenie alebo marginalizácia miestnych hodnôt často vedie k sociálno-environmentálnym konfliktom spojeným s hodnotovými rozpormi, najmä v kontexte mocenských asymetrií, ktoré znižujú účinnosť environmentálnych politik (*zavedené, ale neúplné*).

Sociálno-environmentálne konflikty často vyplývajú z rozhodnutí, ktoré vylučujú hodnoty niektorých skupín, najmä hodnôt pôvodných obyvateľov a miestnych komunít, ktoré môžu byť priamo spojené s prírodou a sú od nej závislé a ktoré nesú neúmerné bremeno v dôsledku zmien v právach na prístup k prírode alebo na jej využívanie (*dobře zavedené*) {4.5.2; 4.5.3; 4.5.5}. Napríklad mnohé projekty v oblasti infraštruktúry a rozvoja, ako je ťažba, viedli k dlhotrvajúcim konfliktom medzi pôvodnými obyvateľmi a miestnymi komunitami a vonkajšími aktérmi. Takéto prípady často vedú k súdnym sporom a iným formám protestu proti vnímanej environmentálnej nespravodlivosti; tieto bitky a protesty ohrozujú miestne hodnoty degradáciou alebo stratou miestne hodnotených ekosystémov (*dobře zavedené*) {2.2.3.2; 2.4.2; 4.5.5}.

Ignorovanie alebo marginalizácia miestnych hodnôt pri navrhovaní a riadení činnosti ochrany, vrátane chránených území a platieb za programy ekosystémových služieb, môže zanechať odkaz nedôvery alebo nevôle, ktoré je ťažké napraviť a môže vyvolať miestny protest a dokonca sabotáž, čo ohrozuje výsledky ochrany v priebehu času (*zavedené, ale neúplné*) {4.5.2; 4.5.3}. Konfliktom sa možno vyhnúť alebo ich možno ľahšie vyriešiť, keď sú ciele politiky v súlade s miestnymi inštrumentálnymi a vzťahovými hodnotami (*dobře zavedené*) {4.5.2}. Keď sa však hodnoty rôznych aktérov alebo skupín stretnú, konflikty môžu byť nevyhnutné. V takýchto prípadoch môžu dialóg a transparentné diskusné prístupy pomôcť zdôrazniť hodnoty, ktoré sú základom konfliktu, a zvážením rôznych hodnôt môžu byť aktéri schopní zosúladiť svoje hodnoty a vytvoriť spoločnú víziu toho, ako by mohol vyzeráť úspešný program (*zavedené, ale neúplné*) {3.2.1; 5.5.6}.

C7. Cesty k udržateľnosti a spravodlivosti závisia od zahrnutia rozmanitej škály hodnôt prírody (*zavedené, ale neúplné*).

Štúdie plánovania budúcich scenárov a rozvoja sa zaoberajú hodnotami rôznymi spôsobmi. Zo 460 preskúmaných scenárov 53 % explicitne formuluje hodnoty, najmä ak boli vyvinuté spoločne so zainteresovanými stranami, 42 % uvádza hodnoty, ale explicitne ich nehodnotí, a 53 % vykonáva určitý druh oceňovania bez toho, aby uvažovali o základných hodnotách (*dobře zavedené*) {5.2.2}. Väčšina štúdií scenárov je založená na inštrumentálnych hodnotách (94 %), a to buď výlučne (60 %) alebo v kombinácii s inými typmi hodnôt (34 %) (*dobře zavedené*) {5.2.2}.

Scenáre možno zoskupiť podľa ich potenciálu na dosiahnutie cieľov udržateľného rozvoja a relatívnej dôležitosti širokých a špecifických inštrumentálnych, vzťahových a vnútorných hodnôt v týchto scenároch. Typy scenárov, ktoré s najväčšou pravdepodobnosťou dosiahnu udržateľnú a spravodlivú budúcnosť (t. j. *scenáre globálneho udržateľného rozvoja a regionálnej udržateľnosti*), majú zvyčajne silné celospoločenské zameranie, berú veľký ohľad na hodnoty materiálnych aj nemateriálnych prínosov prírody pre ľudí, zohľadňujú škálu inštrumentálnych, vzťahových a vnútorných hodnôt a zdôrazňujú rôznorodosť životných volieb a sociálno-ekologickú odolnosť (*zavedené, ale neúplné*) {5.2.2}. Typy scenárov, ktoré sú zamerané na

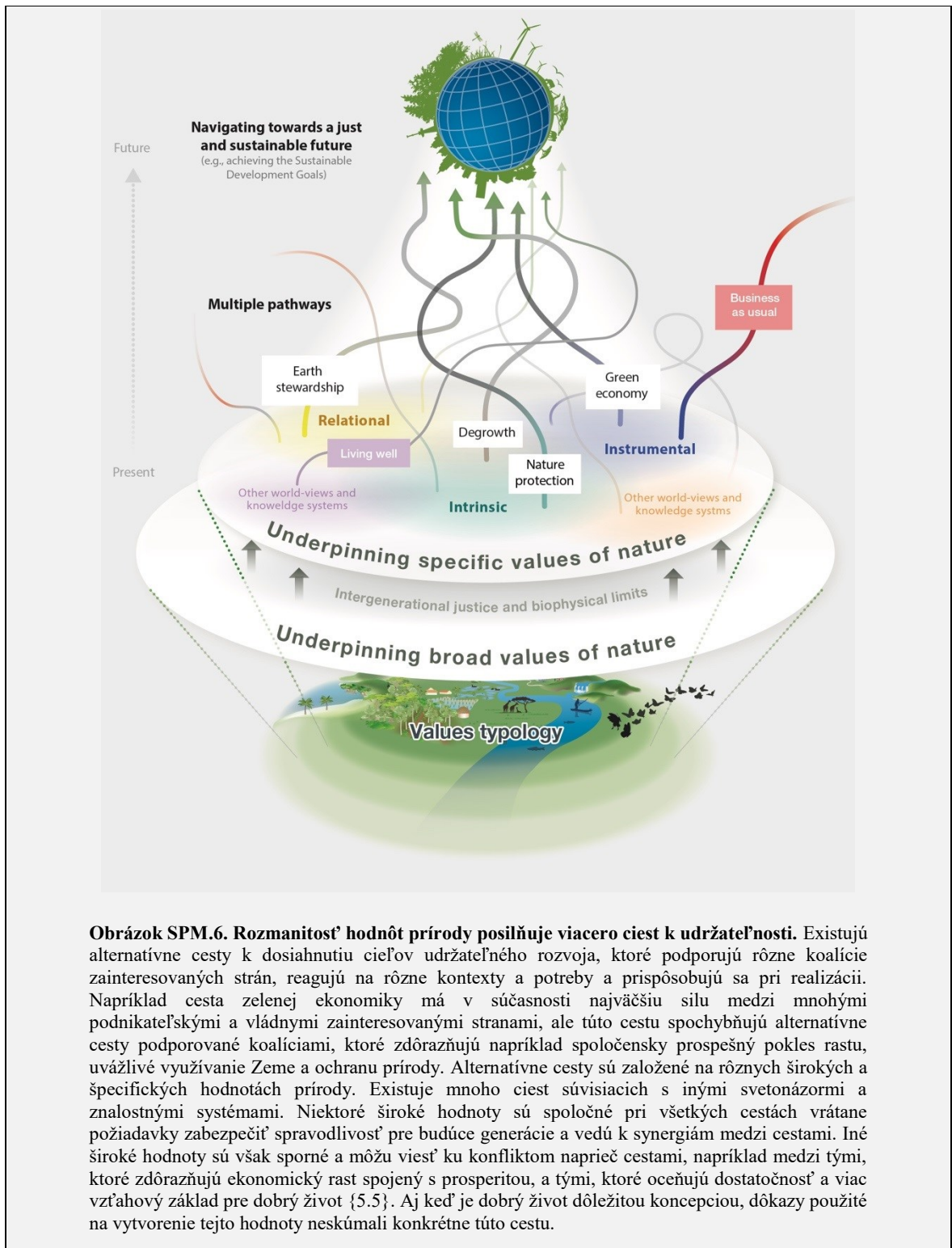
zhromažďovanie materiálu, ekonomický rast a individuálny prospech a zdôrazňujú len úzky rozsah inštrumentálnych hodnôt (t. j. scenáre nerovnosti, regionálnej konkurencie, rozpadu, nezmeneného prístupu a ekonomického optimizmu), zahŕňajú iba úzky súbor cieľov udržateľného rozvoja, a teda majú najmenší potenciál udržateľnosti (*dobře zavedené*) {2.2.3; 2.4.2; 4.3; 5.2.2; 5.5.6}.

Rôzne cesty môžu prispieť k dosiahnutiu spravodlivej a udržateľnej budúcnosti, okrem iného vrátane „zeleného hospodárstva“, „spoločensky prospešného poklesu rastu“, „uvážlivého využívania Zeme“ a „ochrany prírody“, a iných ciest vyplývajúcich z rozmanitých svetonázorov a znalostných systémov (napr. dobrý život a iné filozofie dobrého života) (rámček SPM.3). Všetky tieto cesty k udržateľnosti sú spojené s určitými hodnotami zosúladenými s udržateľnosťou a ich cieľom je rozmanitejšie oceňovanie prírody ako základu pre zosúladenie sociálnych, ekonomických a ekologických aspektov (*dobře zavedené*) {2.2.3; 5.5}. Žiadna cesta pravdepodobne nebude vo všeobecnosti akceptovaná ako nadradená a neexistuje žiadny uskutočniteľný program na vyriešenie všetkých konfliktov alebo kompromisov medzi týmito cestami. Preto by bol konštruktívny dialóg medzi týmito a inými možnými cestami založený na transparentnosti a uznaní rozmanitosti hodnôt, ktoré sú základom ich rôznych pozícií, kľúčový na dosiahnutie transformačnej zmeny smerom k udržateľnosti (*zavedené, ale neúplné*) {5.3.3; 5.5; 6.3.3}.

Rámček SPM.3. Cesty, ktoré prispievajú k spravodlivej a udržateľnej budúcnosti, uprednostňujú odlišné základné hodnoty prírody

Cesta k transformácii je stratégia na dosiahnutie požadovanej budúcnosti založená na rozpoznateľnom súbore myslenia a postupu v oblasti udržateľnosti {5.5.1}. Spomedzi mnohých potenciálnych ciest k udržateľnejšej budúcnosti napríklad cesta „zelenej ekonomiky“ zdôrazňuje prvoradosť reformy ekonomických inštitúcií, technológií a metrik výkonnosti {5.5.2}. Cesta „spoločensky prospešného poklesu rastu“ zdôrazňuje stratégie, ktoré znižujú materiálnu kapacitu spoločnosti, čím sa chráni ľudské blaho prostredníctvom spravodlivého rozdelenia materiálneho bohatstva, a nie rastu, znižovania spotreby energie a zdrojov v najpriemyselnejších krajinách ako prostriedku na dosiahnutie medzigeneračnej a intrageneračnej rovnosti a dobrej kvality života pre všetkých {5.5.3}. Cesta „uvážlivého využívania Zeme“ zdôrazňuje miestnu suverenitu a agrárnu reformu, solidaritu a podporu biokultúrnych postupov {5.5.4}. Cesta „ochrany prírody“ kladie dôraz na ochranu biodiverzity pre jej vlastné dobro a na rozširovanie sietí chránených území {5.5.5}. Tieto cesty sa zameriavajú na určitú formu sociálnej spravodlivosti, a to najmä medzi generáciami. Cesta ochrany prírody považuje spravodlivosť za samostatný cieľ záchranu biodiverzity, zatiaľ čo ostatné cesty považujú spravodlivosť a udržateľnosť za vzájomne závislé. Tieto štyri cesty zdôrazňujú rôzne princípy sociálnej spravodlivosti, ako je utilitaristický prístup k maximalizácii súhrnných výhod (zelená ekonomika), prahové hodnoty spotreby (spoločensky prospešný pokles rastu), posilnenie práv a splnomocnenie (uvážlivé využívanie Zeme) a zabezpečenie hodnôt možnosti (ochrana prírody) {5.5.2; 5.5.3; 5.5.4; 5.5.5}.

Všetky cesty odhaľujú rôzne predstavy o tom, čo tvoria hodnoty zosúladené s udržateľnosťou {5.5.1; 5.5.6}. Zelená ekonomika je založená na uprednostňovaní inštrumentálnych hodnôt prírody, pričom sa zdôrazňuje úloha prírody ako aktíva, ktoré podporuje dobrú kvalitu života ľudí {5.5.2}. Spoločensky prospešný pokles rastu je založený na hodnotách dostatočnosti a rovnostárstva na formovanie rovnováhy ľudí s prírodou {5.5.3}. Uvážlivé využívanie Zeme je založené na vzťahových hodnotách spojených s biokultúrnou rozmanitosťou spolu so širokými hodnotami, ako je jednota a reciprocita medzi ľuďmi a medzi ľuďmi a prírodou {2.2.3; 5.5.4; 6.3.3}. Ochrana prírody je založená na vnútorných hodnotách prírody, ktoré sa týkajú najmä nedostatočnosti inštrumentálneho základu ochrany {5.5.5} (obrázok SPM.6). Existuje mnoho ďalších ciest odkazujúcich na iné svetonázory a znalostné systémy po celom svete vrátane tých, ktoré sú založené na napĺňaní kolektívnej dobrej kvality života (väčšinou na základe neantropocentrických svetonázorov) (rámček SPM.6) {5.5.4; 2.2.1; 2.2.3}.

C8. Mobilizácia hodnôt zosúladených s udržateľnosťou zahŕňa posilnenie občianskej spoločnosti a zmenu spoločenských štruktúr a inštitúcií (*dobře zavedené*).

Zastávanie hodnôt zosúladených s udržateľnosťou je nevyhnutné, ale nedostatočné na zabezpečenie proenvironmentálneho správania. Ľudia potrebujú okrem motivácie aj schopnosti a príležitosti konať. Integráciu rozmanitých hodnôt do rozhodovania alebo mobilizáciu existujúcich hodnôt zosúladených s udržateľnosťou preto môžu podporovať riadiace štruktúry, ktoré vytvárajú príležitosti vyjadriť sa k týmto hodnotám a konať podľa nich, a to vrátane verejnej diskusie a zapojenia občanov (*dobře zavedené*) {5.3.4}.

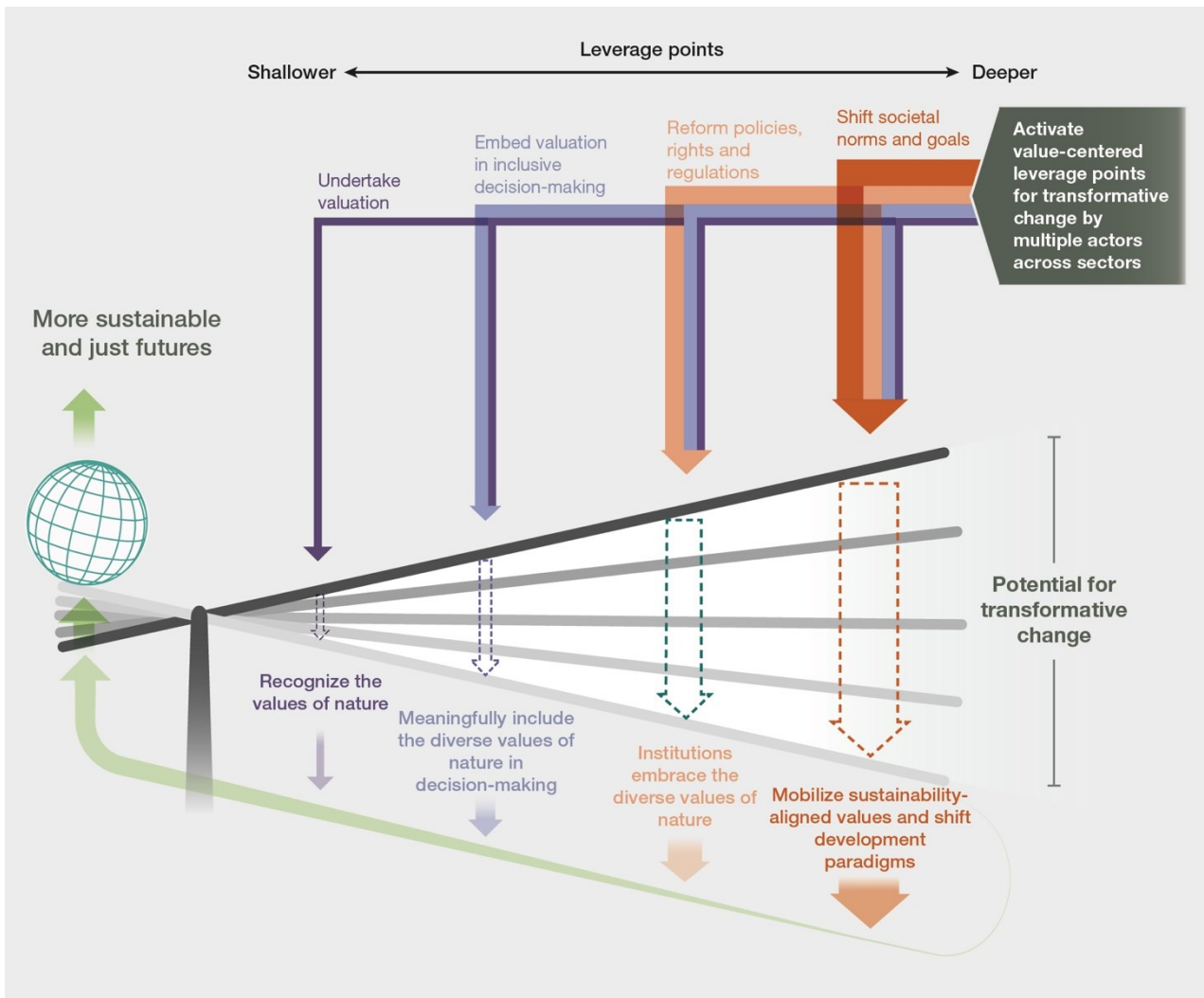
Mobilizácia hodnôt zosúladených s udržateľnosťou znamená posilnenie a informovanie občianskej spoločnosti prostredníctvom vhodných spoločenských štruktúr a inštitúcií. Spotrebiteľom však môže brániť v konaní podľa ich proenvironmentálnych hodnôt v dôsledku trhových cien, nedostatku dostupných nákupných možností alebo konkurenčných sociálnych noriem uprednostňujúcich možnosti neudržateľnej spotreby (*dobře zavedené*) {5.3.4}. Podobne môžu byť výrobcovia obmedzovaní sektorovými politikami, trhovými cenami, potrebou maximalizovať krátkodobé zisky akcionárov alebo prispievať k prevládajúcim sociálnopolitickým cieľom, ako je hospodársky rast (*dobře zavedený*) {2.4.2; 4.5.4}. Na prekonanie takýchto prekážok konania podľa hodnôt možno zmobilizovať medzinárodnú spoluprácu a podľa potreby navrhnúť alebo transformovať inštitúcie na podporu udržateľných a spravodlivých globálnych hodnotových reťazcov na všetkých úrovniach (*zavedené, ale neúplné*) {4.5.4}.

Vytváranie verejných a súkromných noriem a certifikačných schém spojených s iniciatívami hodnotového reťazca jednotlivých komodít má obmedzené dosahovanie zamýšľaných sociálnych a ekologických cieľov, existujú však určité dôkazy, že menia správanie súkromného sektora (napr. poľnohospodárskych podnikov) a vedú k dobrovoľným certifikačným schémam, ktoré presahujú rámec jednotlivých komodít (*zavedené, ale neúplné*) {4.3.3; 4.5.4}. Ak však tieto programy nie sú navrhnuté v súlade s príslušnými medzinárodnými pravidlami a nerealizujú sa s miestnymi vstupmi, môže sa zabudnúť na malých poľnohospodárov s nežiaducimi sociálnymi, environmentálnymi a ekonomickými dôsledkami (*zavedené, ale neúplné*) {4.5.4}. Okrem toho existujú snahy o reformu inštitúcií spojených s ochranou biodiverzity, ktoré umožňujú pôvodným obyvateľom a miestnym komunitám rozvíjať svoje vlastné modely ochrany (*zavedené, ale neúplné*) {5.4.2; 5.5.4}.

C9. Transformačná zmena smerom k udržateľnejšej a spravodlivejšej budúcnosti sa opiera o kombináciu opatrení, ktoré sa zameriavajú na body pákového efektu zamerané na hodnoty, a to najmä o i) vykonávanie oceňovania, ktoré uznáva rozmanité hodnoty prírody; ii) začlenenie oceňovania do rozhodovania; iii) reformovanie politík a predpisov s cieľom internalizovať hodnoty prírody; a iv) posun základných spoločenských noriem a cieľov (*zavedené, ale neúplné*).

Transformačná (t. j. celosystémová a zásadná) zmena môže byť podporená relevantným a spoľahlivým oceňovaním, ale aj miestnymi až globálnymi inštitucionálnymi zmenami a zmenami noriem a cieľov na spoločenskej úrovni na zabezpečenie súladu s globálnymi cieľmi udržateľnosti a spravodlivosti (*dobře zavedené*) {2.4.1; 2.4.2; 5.4.2; 5.4.3; 5.3.3} (obrázok SPM.7).

Transformačná zmena je pravdepodobnejšia, ak sa aktivujú tieto hlboké body pákového efektu (t. j. normy a ciele), ktoré majú potenciál priniesť zmenu vo všetkých sférach spoločnosti. Hlboké body pákového efektu zahŕňajú formovanie a mobilizáciu hodnôt zosúladených s udržateľnosťou (napr. starostlivosť o prírodu) a posun spoločenských cieľov a noriem (napr. posun predstavy dobrej kvality života spojenej s rastom materiálnej spotreby na predstavu odvodenú od dostatočnosti v kontextoch nadmernej spotreby) (*dobře zavedené*) {5.2.2; 5.3.2; 5.3.4}. Systémy riadenia môžu ľuďom umožniť vytvárať, využívať a udržiavať hodnoty zosúladené s udržateľnosťou, ktoré je v súčasnosti ťažké vyjadriť alebo konať podľa nich, znížiť dominanciu hodnôt spojených s materializmom a individualizmom a vyvážiť trhové a netrhové inštrumentálne, vzťahové a vnútorné hodnoty (*dobře zavedené*) {2.4.1.3; 2.5.2; 5.3.2; 5.3.4}. Posun spoločenských cieľov smerom k udržateľnosti a spravodlivosti by si zase vyžadoval zmenu paradigiem o tom, ako žiť zmysluplný život, smerovanie k víziám dobrej kvality života a rozvoja, ktoré sú v súlade s úctivejšími vzťahmi medzi ľuďmi a k prírode (*dobře zavedené*) {5.5}. Tieto hlbšie body pákového efektu môžu byť aktivované len zmenou sociálnych štruktúr a inštitucionálnych usporiadaní (*dobře zavedené*) {2.4.1; 2.4.2; 2.5.2}. Môžu sa napríklad podporovať priaznivé inštitucionálne podmienky, ktoré umožnia občianskej spoločnosti presadzovať udržateľnejšie a spravodlivejšie vízie budúcnosti, a spoločenský tlak môže stimulovať inštitúcie, aby tieto vízie prijali (napr. prostredníctvom verejnej diskusie) (*zavedené, ale neúplné*) {5.3.3}.

Obrázok SPM.7. Súbor bodov pákového efektu zameraných na hodnoty môže pomôcť vytvoriť potrebné podmienky na aktivovanie transformačnej zmeny smerom k udržateľnejšej a spravodlivejšej budúcnosti. Využitie transformačnej zmeny by bolo založené na kombinácii rôznych opatrení na spoločenskej úrovni: i) uznanie rozmanitosti hodnôt prírody prostredníctvom relevantného a spoľahlivého oceňovania; ii) začlenenie hodnôt do rozhodovania; iii) reforma politik a stimulácia inštitucionálnych zmien; a iv) posun noriem a cieľov na spoločenskej úrovni na podporu hodnôt zosúladených s udržateľnosťou naprieč sektormi. Keď sa opatrenia vrátane politických zásahov zameriavajú na aktivovanie hlbších bodov pákového efektu (napravo od páky), transformačná zmena je pravdepodobnejšia {1.3}.

D. Začlenenie hodnôt prírody do transformačného rozhodovania pre udržateľnosť.

D1. Rozhodovanie, ktoré podporuje prechody na udržateľnosť, je možné dosiahnuť prostredníctvom šiestich vzájomne prepojených usmernení zameraných na hodnoty: kontextualizácia, návrh, zastúpenie, zapojenie, legitimizácia a reflexia (zavedené, ale neúplné).

Šesť vzájomne prepojených usmernení zameraných na hodnoty možno použiť na začlenenie rozmanitých hodnôt prírody do rozhodovania, ktoré podporuje cesty udržateľnosti na rôznych úrovniach a zahŕňa široké spektrum sociálnych aktérov (rámček SPM.4). Tieto usmernenia platia pre všetky fázy cyklu politiky (od stanovovania programov po hodnotenie politik) a možno ich zhrnúť takto (zavedené, ale neúplné) {6.5}:

1. *Kontextualizácia* procesu rozhodovania rozpoznaním rozmanitých svetonázorov a hodnôt prírody, ktoré sú základom rôznych sociálno-ekologických kontextov.

2. *Návrh* procesov rozhodovania s ohľadom na podmienky a funkcie ekosystémov a biodiverzity, schopnosti, znalosti a perspektívy zainteresovaných strán prostredníctvom participatívnych, posilňujúcich, diskusných prístupov a prístupu riadenia konfliktov.
3. Zmysluplné a úctivé *zastúpenie* rozmanitých svetonázorov, širokých a špecifických hodnôt, ktoré zastávajú zainteresované strany, držiteľia práv a osoby so znalosťami, ktoré sa podieľajú na rozhodovaní o prírode.
4. Interaktívne *zapojenie* konkrétnych aktérov s cieľom podporiť dialóg, dlhodobú spoluprácu a spoločnú tvorbu riešení na ochranu a udržateľné využívanie prírody.
5. *Legitimizácia* rozhodnutí a ich vplyvov vstúpením pocitu spolupatričnosti nad procesom oceňovania a jeho výsledkami všetkými aktérmi, ktorí sa podieľajú na riadení prírody.
6. *Reflexia* s cieľom zabezpečiť, že rozhodnutia ovplyvňujúce prírodu a jej prínosy pre ľudí sú v súlade s hodnotami a činnosťami, ktoré môžu podporiť transformačnú zmenu smerom k udržateľnosti.

Rámček SPM.4. Využitie šiestich usmernení na začlenenie hodnôt prírody do environmentálnych rozhodnutí: príklad z Kanady

Kanadská organizácia pre nakladanie s jadrovým odpadom sa zaoberala nedostatkom verejnej podpory pre vedecky navrhnuté možnosti likvidácie odpadu s menším vplyvom na spoločnosť a biodiverzitu a vyvolala významné zmeny v rozhodovaní. Počas 20 rokov organizácia podporovala príležitosti na spoluprácu, spoločné vzdelávanie a *reflexiu* s pôvodnými obyvateľmi so znalosťami. Procesy verejných konzultácií pomohli *kontextualizovať* miestne systémy znalostí a hodnôt a prepojiť ich s vedeckými a technickými poznatkami. Procesy rozhodovania na skládkach boli následne *navrhnuté* otvoreným a transparentným spôsobom, pričom sa hodnotili environmentálne, sociálne a ekonomické vplyvy spolu s dobrovoľne vyjadreným záujmom členov miestnej komunity. *Zapojenie* zainteresovaných strán bolo podporované prostredníctvom nezávislého poradného orgánu vrátane pôvodných starších a mladých ľudí z celej Kanady. Vo všetkých týchto krokoch boli vyjadrené a *zastúpené* svetonázory, znalosti a hodnoty prírody rôznych zainteresovaných strán, čo viedlo k lepšej verejnej podpore a *legitimite* a trvalému vplyvu na inštitucionálne štruktúry a politický proces {6.3.1.2}.

D2. Nástroje environmentálnej politiky a nástroje na podporu politiky s väčšou pravdepodobnosťou podporia transformačnú zmenu pre udržateľnosť a spravodlivosť, ak sú v súlade s rozmanitými hodnotami prírody (*dobře zavedené*).

Politické nástroje môžu podporiť transformačnú zmenu, ak: i) sa pri ich navrhovaní a implementácii zohľadňuje rozmanitosť špecifických hodnôt (t. j. inštrumentálnych, vzťahových a vnútorných hodnôt); ii) riešia jednu alebo viacero priamych alebo nepriamych príčin straty biodiverzity; iii) sa mobilizujú hodnoty zosúladené s udržateľnosťou prostredníctvom inštitucionálnej zmeny; iv) podporujú schopnosti začleniť hodnoty prírody do rozhodnutí; a v) sú dostatočne integračné a adaptívne na to, aby preklenuli svetonázory, hodnoty, sektory a stupnice (*zavedené, ale neúplné*) {6.2.3; 6.2.4}.

Dosiahnutie transformačnej zmeny je preto pravdepodobnejšie, keď sa do nástrojov politiky a nástrojov na podporu politiky začlení širšia rozmanitosť hodnôt prírody (*zavedené, ale neúplné*) {6.2.3.2}. Používanie kombinácie nástrojov politiky môže tiež viesť k rozmanitejšiemu zastúpeniu hodnôt prírody, a teda k väčšiemu potenciálu na podporu celosystémových transformácií (*dobře zavedené*) {6.2; 6.3} (tabuľka SPM.3). Zatiaľ čo ekonomické a právno-regulačné prístupy patria medzi najčastejšie používané nástroje environmentálnej politiky, len niekoľko z nich (napr. odstránenie škodlivých dotácií, ako je oslobodenie od daní pre veľkoobjemový rybolov) pravdepodobne vyvolá transformačnú zmenu (tabuľka SPM. 3) (*dobře zavedené*) {6.2}. Sociokultúrne a zvykové nástroje a nástroje založené na právach (napr. miestne spoločne riadený rybolov) sú menej bežné, ale majú väčší potenciál podporovať systémové transformácie (*zavedené, ale neúplné*) {6.2.2; 6.2.3; 6.3.1}.

Zistilo sa, že rôzne prístupy založené na právach začleňujú rozmanité hodnoty prírody do miestnych a národných zákonov a ústav (napr. práva na zdravé životné prostredie, práva prírody, práva matky Zeme, práva špecifických subjektov, ako sú rieky, jazerá, hory). Sú inšpirované pôvodnými obyvateľmi a miestnymi komunitami a môžu podporiť biodiverzitu stimulovaním inštitucionálnej zmeny v súlade s vnútroštátnymi zákonmi a medzinárodnými zásadami národnej suverenity nad prírodnými zdrojmi (*dobře zavedené*) {2.2.3.1; 4.4.3; 6.2.2.2}.

Transformačný potenciál nástroja politiky čiastočne závisí od toho, ako je navrhnutý a implementovaný. Napríklad zosúladienie platieb za programy ekosystémových služieb s hodnotami poskytovateľov ekosystémových služieb spôsobmi, ktoré prinášajú spravodlivé rozdelenie nákladov a prínosov, môže posilniť hodnoty zosúladiené s udržateľnosťou (*dobře zavedené*) {4.3.4; 4.5.3; 5.3.2.3; 5.3.2.4; 6.2.2.1}.

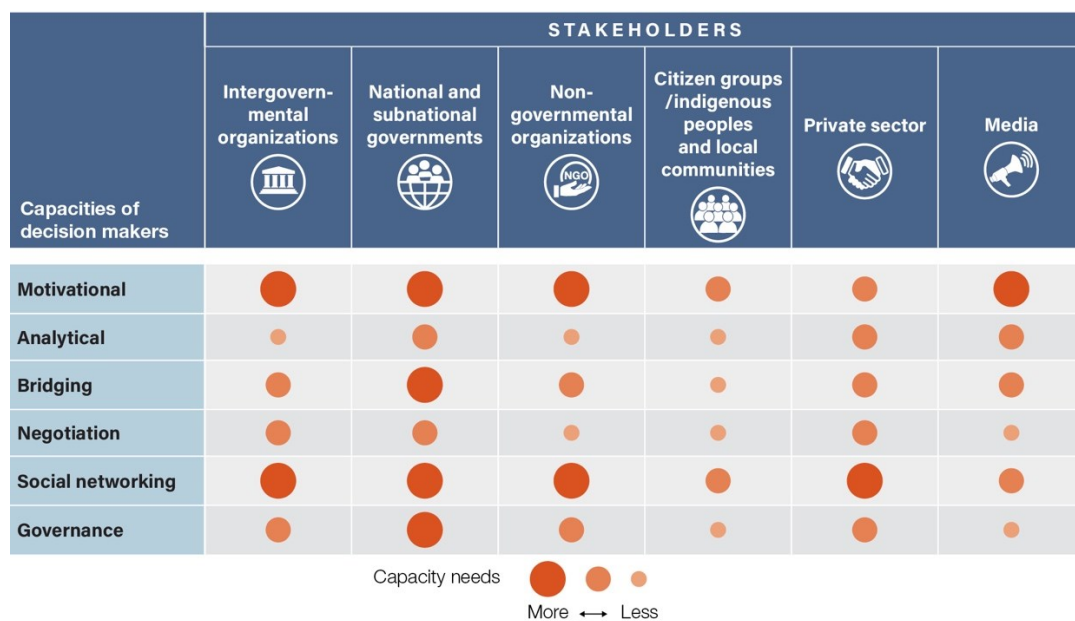
Tabuľka SPM.3. Potenciál nástrojov environmentálnej politiky na podporu transformačnej zmeny smerom k udržateľnejšej a spravodlivejšej budúcnosti zastúpením rozmanitých hodnôt. Výber nástrojov environmentálnej politiky (37 z katalógu IPBES a predchádzajúcich hodnotení) sa hodnotil z hľadiska piatich kľúčových kritérií požadovaných pre transformačné riadenie (stĺpce v strede). Tabuľka znázorňuje: i) silné a slabé stránky rôznych nástrojov politiky; ii) rozsahy, v ktorých sa môžu realizovať; a iii) typ zainteresovaných strán, ktoré sú najčastejšie zodpovedné za ich realizáciu (stĺpce vpravo). Väčšie kruhy označujú, že daný nástroj môže lepšie spĺňať každé transformačné kritérium {6.2}.

Illustrative policy instruments		Potential for transformative change					Relevant decision-making scales	Key stakeholders to act
		Representing diverse values	Addressing direct and indirect drivers	Stimulating institutional change	Enhancing capacities	Being integrative and adaptive		
More transformative	Co-management regimes	●	●	●	●	●	🇺🇸 📍	Resource users Non-governmental organizations Governments
	Eliminating harmful subsidies	●	●	●	●	●	🌐 🇺🇸 📍	Governments Intergovernmental organizations
	Payments for ecosystem services	●	●	●	●	●	🌐 🇺🇸 📍	Governments Non-governmental organizations Business actors
	Other effective area-based conservation measures	●	●	●	●	●	🇺🇸 📍	Indigenous peoples and local communities Donors Governments Intergovernmental organizations
	Rights of nature	●	●	●	●	●	🇺🇸 📍	Governments
Less transformative	Certification schemes	●	●	●	●	●	🌐 🇺🇸 📍	Business actors Governments Intergovernmental organizations
	Environmental accounting	●	●	●	●	●	🇺🇸	Intergovernmental organizations Governments Business actors
	Legally protected areas	●	●	●	●	●	🇺🇸 📍	Governments Intergovernmental organizations Non-governmental organizations
Business as usual	Biodiversity offsets	●	●	●	●	●	🇺🇸 📍	Governments Business actors
	Trade bans	●	●	●	●	●	🌐	Governments Intergovernmental organizations Business actors

D3. Posilnenie schopností osôb s rozhodovacou právomocou pri riešení konfliktných alebo protichodných hodnôt môže uľahčiť zohľadnenie rozmanitých hodnôt prírody v politických rozhodnutiach (*zavedené, ale neúplné*).

Podpora nasledujúcich schopností osôb s rozhodovacou právomocou môže pomôcť začleniť rozmanité hodnoty prírody do rozhodnutí (tabuľka SPM.4): i) *motivačné schopnosti* na zvyšovanie informovanosti a túžby zohľadňovať rozmanité hodnoty pri rozhodnutiach a mobilizovať hodnoty a postoje k prírode v súlade s udržateľnosťou (*zavedené, ale neúplné*) {6.4}; ii) *analytické schopnosti* na zlepšenie spôsobilosti výberu a používania vhodných nástrojov na zhromažďovanie a syntetizovanie informácií o hodnotách prírody (*dobře zavedené*) {6.4}; iii) *preklenovacie schopnosti* na sprostredkovanie učenia sa a reflexie naprieč rôznymi hodnotovými perspektívami (*zavedené, ale neúplné*) {6.4}; iv) *vyjednávacie schopnosti* na zastupovanie svojich vlastných záujmov, dosahovanie kompromisov a akceptovanie názorov iných pri riadení kompromisov (*zavedené, ale neúplné*) {6.4}; v) *schopnosti vytvárania sociálnych sietí* na koordináciu na rôznych úrovniach a s rôznymi sociálnymi skupinami, riadenie očakávaní a rizík adaptívnym spôsobom (*zavedené, ale neúplné*) {6.4}; a vi) *riadiace schopnosti* na prijímanie zodpovedných, transparentných a participatívnych rozhodnutí v súlade so zákonmi (*zavedené, ale neúplné*) {6.4} (rámček SPM.5).

Tabuľka SPM.4. Schopnosti osôb s rozhodovacou právomocou potrebné na podporu zohľadnenia a začlenenia rozmanitých hodnôt prírody do politických rozhodnutí. Rôzne zainteresované strany si vyžadujú posilnenie rôznych schopností. Väčšie bubliny zvýrazňujú potreby väčších schopností. 85 potrieb schopností zoskupených do šiestich kategórií bolo identifikovaných a zoradených prostredníctvom konzultačného procesu zahŕňajúceho odborníkov v rámci kapitol hodnotenia rozmanitých hodnôt a oceňovania prírody. Zatiaľ čo všetky zainteresované strany potrebujú rozvoj schopností takmer vo všetkých aspektoch, niektoré z nich majú viac zdrojov na konanie {6.4.4}.

Rámček SPM.5. Rozvoj schopností musí integrovať rozmanité hodnoty do rozhodnutí o ochrane: príklad z Japonska

V ramsarskej lokalite Kabukuri Marsh, ktorá sa nachádza v severnom Honšú v Japonsku, sa riešili antagonistické hodnotové perspektívy miestnych poľnohospodárov a ochranárov, aby sa umožnilo spoločné riadenie zimou zaplavených ryžových pólí. Japonská asociácia na ochranu divých husí, organizácia so silnými *preklenovacími schopnosťami*, iniciovala proces sociálneho učenia na vyváženie viacerých cieľov využívania pôdy, ktoré umožnili budovanie dôvery a zvýšili *motivačné schopnosti* poľnohospodárov a iných zainteresovaných strán vrátane mimovládnych organizácií, miestnych a národných vládnych orgánov a výskumníkov. Vďaka tomu bolo možné navrhnúť činnosti, ktoré boli vzájomne prospešné pre divé husi a miestne živočchy. Tento proces dokázal zmobilizovať *analytické schopnosti* učením sa z rôznych znalostných systémov. *Vyjednávacie schopnosti* umožnili vyvážiť sociálno-ekonomické ciele miestnych zainteresovaných strán a ciele ochrany prírody. *Schopnosti vytvárania sociálnych sietí* viedli k prepojeniam s ďalšími aktérmi v poľnohospodárskom hodnotovom reťazci (t. j. spracovateľmi, maloobchodníkmi a spotrebiteľmi), čo viedlo k prémiovému trhu s ryžou vyrábanou udržateľným spôsobom. Napokon *riadiaca schopnosť* miestnych osôb s rozhodovacou právomocou viedla k označeniu Kabukuri-Marsh ako ramsarskej lokality, mokrad' majúca medzinárodný význam {6.3.2; 6.5.3}.

D4. Kľúčové nedostatky v znalostiach a prevádzkovaní obmedzujú príležitosti na účinné začlenenie rozmanitých hodnôt prírody do rozhodovania (*dobře zavedené*).

Špecifické *nedostatky v znalostiach* o hodnotách a oceňovaní obmedzujú množstvo a kvalitu dôkazov, ktoré by boli potrebné na podporu transformačného rozhodovania (tabuľka SPM.5). Existujú zriedkavé dôkazy o: i) prístupoch oceňovania používané pôvodnými obyvateľmi a miestnymi komunitami (*dobře zavedené*) {2.2; 3.2.4; 6.4.3}; ii) vplyve nerovností medzi sociodemografickými skupinami (napr. rôznymi rodovými skupinami a generáciami) na vyjadrenie hodnôt v rozhodovaní (*dobře zavedené*) {2.6}; iii) tom, ako a ktorá forma oceňovania vedie k lepším výsledkom pre ľudí a prírodu (*dobře zavedené*) {4.5; 4.6; 4.7.1; 6.4.3.5}; a iv) začlenení spoľahlivého oceňovania a jeho využívání v politike (*dobře zavedené*) {4.6; 6.2; 6.3}. *Nedostatky v prevádzkovaní* poukazujú na prekážky začlenenia hodnôt prírody do rozhodovania na podporu transformačnej zmeny. *Nedostatky v znalostiach* aj v *prevádzkovaní* bránia využívaniu oceňovania v rozhodnutiach (*zavedené, ale neúplné*) {4.2.4; 4.3.1; 4.3.2; 4.6.2; 6.4.2; }.

Nedostatky v znalostiach a prevádzkovaní vznikajú v zásade z nedostatku *kontextovo špecifických znalostí* (napr. obmedzenia pri hodnotení kompromisov medzi hodnotami), *zdrojov* (napr. finančné a technické nedostatky na vykonanie oceňovania) alebo *schopností* (napr. nedostatočná schopnosť implementovať kontextovo špecifické oceňovanie) medzi rôznymi aktérmi zapojenými do cyklu politiky (*dobře zavedené*) {2.3.1; 4.4; 4.6; 6.4; 3.4.4; 6.4}.

Nedostatky v znalostiach a prevádzkovaní sú rozšírené, ale prevládajú v rozvojových krajinách (*zavedené, ale neúplné*) {3.3.3; 4.6.4; 5.2.1}. Komplexné prehľady požiadaviek na oceňovanie (napr. schopnosti, údaje, zdroje, technológie) a toho, ako sa líšia v kontexte rozhodovania, sú zriedkavé (*dobře zavedené*) (3.3.3). Na odstránenie týchto nedostatkov ich môžu tvorcovia politik zväziť a podporiť rozvoj špecifických schopností kľúčových zainteresovaných strán, pričom budú čerpať z dostupných kontextovo špecifických odborných znalostí (napr. pochopenia rôznych svetonázorov miestnych zainteresovaných strán).

Tabuľka SPM.5. Kategórie nedostatkov v znalostiach a prevádzkovaní, ktoré bránia účinnému začleneniu rozmanitých hodnôt prírody do rozhodovania. Informácie o nedostatkoch boli zhromaždené a syntetizované vo všetkých kapitolách hodnotenia rozmanitých hodnôt a oceňovania prírody. Pre každú kategóriu nedostatkov (ľavý stĺpec) sú zvýraznené najnaliehavejšie problémy (pravý stĺpec) {6.4.2; 6.4.3}.

Most pressing issues	Potential solutions
Conceptualization of nature's diverse values	Document the diverse values of nature for different sociodemographic groups, social-ecological contexts, spatial and temporal scales, and knowledge systems
Choice of valuation methods to support decision-making	Design valuation processes to fit decisions that lead to specific outcomes
Understanding notions of "value" and "valuation" for indigenous peoples and local communities	Make visible the values of indigenous peoples and local communities on their own terms
Ensuring the uptake of valuation results in decision-making	Document the uptake of valuation into decisions, the barriers and enablers of uptake, and the outcomes derived from uptake
Designing and operationalizing policy tools that consider nature's diverse values.	Document best-practice policy tools and their transformative change potential
Considering values and valuation as leverage points for transformative change	Assess how institutions can better embrace nature's diverse values and how sustainability-aligned values can be further mobilized
Understanding the role of values in future scenario planning and development	Document how nature's values play a role in future scenarios, and the role of sustainability-aligned values in shaping sustainability pathways
Considering justice perspectives in valuation	Analyse the role of power in value expression and how justice dimensions are influenced by valuation

D5. Hodnoty, ktoré zastávajú a vyjadrujú pôvodní obyvatelia a miestne komunity, môžu inšpirovať modely environmentálneho riadenia v rôznych sociálno-ekologických kontextoch (*zavedené, ale neúplné*).

Hodnoty zosúladené s udržateľnosťou, ktoré zastáva a vyjadruje mnoho pôvodných obyvateľov a miestnych komunít, inšpirovali ďalšie spoločenstvá na celom svete a začlenenie týchto hodnôt do zákonov a nariadení (rámček SPM.6). Tieto hodnoty môžu byť prijaté na rôznych úrovniach a administratívnych úrovniach, napríklad vrátane rozsiahleho územného riadenia. Spoločné riadenie a navrhovanie plánov a politik riadenia ponúka príležitosti na využitie znalostí pôvodných obyvateľov a miestnych komunít pri navrhovaní a realizácii udržateľných alternatív. Pôvodní obyvatelia napríklad spoločne navrhli oblasti udržateľného využívania a ochrany založené na komunitách a podieľali sa aj na správe chránených oblastí (*zavedené, ale neúplné*) {4.4.2; 4.4.2.2; 4.4.3.2; 4.5; 5.3.4.2}. Hodnoty, ktoré zastáva široká škála komunít a skupín organizovanej občianskej spoločnosti, ako sú sociálne hnutia mládeže, boli takisto začlenené do rozvojových programov a politik na rôznych úrovniach (*zavedené, ale neúplné*) {2.2.1; 2.2.3}. Rozvoj „preklenovacích“ a „riadiacich“ schopností môže pomôcť pri premietnutí hodnôt pôvodných obyvateľov a miestnych komunít do

zákonov a nariadení, ktoré by mohli mobilizovať hodnoty spoločnosti zosúladené s udržateľnosťou (zavedené, ale neúplné) {4.4.3.2; 6.3.1}.

Riešeniu straty jazykov, znalostí a hodnôt pôvodných obyvateľov a miestnych komunít možno pomôcť vytvorením spojenectiev s ekonomickými, sociálnymi a politickými aktérmi, ktoré pomôžu znížiť zraniteľnosť spôsobenú stratou biokultúrnej diverzity (zavedené, ale neúplné) {2.2.2 ; 2.3.2; 2.2.4; 4.4.4; 6.3.1; 6.3.2; 6.4.2.2.3}. Spojenectvá medzi organizáciami občianskej spoločnosti a sieťami pôvodných obyvateľov a miestnych komunít podporili uznanie a začlenenie hodnôt a znalostí spojených s miestnymi potravinovými systémami a agrobiodiverzitou národnými inštitúciami s cieľom riešiť problémy potravinovej bezpečnosti (zavedené, ale neúplné) {4.4.4}.

Rámček SPM.6. Príležitosti a výzvy na začlenenie hodnôt pôvodných obyvateľov a miestnych komunít do politických kontextov: príklad z juhoamerických Ánd

Filozofie dobrého života sú spojené s myšlienkami kolektívnej dobrej kvality života medzi ľuďmi a prírodou a sú úzko spojené so svetonázormi, jazykmi a znalostnými systémami mnohých pôvodných (a nepôvodných) komunít {1.5.2; 2.2.1; 2.2.2; 2.2.3.1; 2.2.4.1}. Napríklad pojem *vivir bien* alebo *buen vivir* (dobrý život) je zakorenený v pôvodných andských svetonázoroch a jazykoch (*sumak kawsay* v Kichwe a *suma qamaña* v Aymare) a znázorňuje cesty na prepojenie kolektívnej dobrej kvality života a hodnôt prírody s politickými rozhodnutiami {1.5.2; 2.2.3}. V niektorých andských komunitách boli hodnoty zakotvené vo filozofiách *buen vivir* historicky súčasťou plánov územného riadenia. Tieto hodnoty boli inštitucionalizované v ústavách Ekvádoru a Bolívijského mnohonárodného štátu a iných národných politikách. Boli vyjadrené aj v politikách medzikultúrneho vzdelávania a inšpirovali globálne politiky o právach prírody na ochranu riek, ekosystémov a druhov {2.2.4.1; 5.5.4}. Začlenenie takýchto hodnôt do tvorby politiky na rôznych úrovniach však so sebou prináša aj výzvy. Napríklad tieto hodnoty a zásady možno použiť skôr ako propagandu než na skutočné podporovanie transformačnej zmeny. Aj keď je *vivir bien* alebo *buen vivir* ústavnou zásadou, možno ju použiť na legitimizáciu súčasných vládnych rozvojových programov {4.4.3}. Etické a transparentné zapojenie pôvodných obyvateľov a miestnych komunít môže poskytovať usmernenie pre transformačné politiky {4.4.3; 6.4}.

D6. Vyváženie perspektív hodnôt prírody v sektorových politikách môže zvýšiť koherentnosť medzi nástrojmi politiky potrebnými na udržateľnosť (dobře zavedené).

Medzi sektorovými politikami často chýba koherentnosť a len zriedkavo zohľadňujú celý rad hodnôt prírody vo svojich príslušných plánoch realizácie a rozvoja. Čiastočne je to spôsobené neschopnosťou plne rozpoznať sociálno-ekologické interakcie v rôznych kontextoch, čo bráni dosiahnutiu cieľov udržateľného rozvoja (zavedené, ale neúplné) {4.3; 6.3; 6.5}. Politiky potravinovej bezpečnosti napríklad často prehliadajú otázky kultúrnych identít spojených s potravinami, rozmanitou stravou a vzťahmi k zdraviu životného prostredia. V dôsledku toho môžu tieto politiky podporovať poľnohospodárske postupy, ktoré sú v rozpore s vnútornými hodnotami spojenými s ochranou biodiverzity a inými vzťahovými a inštrumentálnymi hodnotami spojenými s ľudským zdravím a kultúrnou identitou (dobře zavedené) {4.4.4; 6.3.1; 6.3.2}. Podobné protichodné výsledky možno pozorovať aj pri uplatňovaní politik medzi rôznymi podsektormi, ako je napríklad riešenie cieľov v oblasti biodiverzity a klímy, čo naznačuje potrebu horizontálnejšieho alebo vnútrosektorového zosúladenia hodnôt. Vyváženie takýchto rozdielných perspektív v rôznych sektoroch v súvislosti s hodnotami prírody a jej prínosov pomáha zabezpečiť koherentnosť politických cieľov (dobře zavedené) {6.3}. Napríklad príležitosti na prechody na udržateľnosť v mestskom prostredí môžu riešiť celý rad problémov vrátane znečistenia, nerovnakého prístupu k zeleným plochám a živobytia marginalizovaných komunít (dobře zavedené) {6.3}.

Tieto problémy sa čoraz viac riešia politikami zameranými na zvýšenie sociálno-ekologickej odolnosti založenej na hodnotách prírody, ako sú politiky spojené s mestským plánovaním (napr. plánovanie modrej a zelenej infraštruktúry, ktoré zachytáva inštrumentálne a vzťahové hodnoty), postupy znižovania rizika prírodných katastrof (napr. prístupy k znižovaniu rizika ekologických katastrof, ktoré zachytávajú vnútorné a inštrumentálne hodnoty), alebo riešenie zmierňovania zmeny klímy, adaptácie na zmenu klímy a straty biodiverzity (napr. riešenia blízke prírode^{12, 13} a prístupy založené na ekosystémoch, medzi inými relevantnými prístupmi zachytávajúcimi inštrumentálne a vnútorné hodnoty) (dobře zavedené) {6.3.1}.

¹² V tomto hodnotení sa používa spojenie „riešenia blízke prírode“ definované v rezolúcii 5/5 Environmentálneho zhromaždenia Programu OSN pre životné prostredie: „akcie na ochranu, zachovanie, obnovu, udržateľné využívanie a riadenie prírodných alebo upravených suchozemských, sladkovodných, pobrežných a morských ekosystémov, ktoré efektívne a adaptívne riešia sociálne, ekonomické a environmentálne výzvy a zároveň zabezpečujú ľudské blaho, ekosystémové služby a prínosy pre odolnosť a biodiverzitu“.

D7. Hodnotové kompromisy na rôznych úrovniach môžu riešiť inštitúcie, ktoré presahujú administratívne hranice (zavedené, ale neúplné).

Kľúčovou výzvou pre environmentálne riadenie je skutočnosť, že rôzne zainteresované strany konajú na základe rôznych hodnôt na priestorových, časových a organizačných úrovniach (*dobře zavedené*) {5.3}. Vlády môžu napríklad presadzovať vzťahové hodnoty spojené s miestnou identitou na miestnej úrovni, vnútorné hodnoty spojené s ochranou biodiverzity zriadením prírodných chránených oblastí na regionálnej úrovni a netrhové inštrumentálne hodnoty spojené so zmierňovaním zmeny klímy prostredníctvom medzinárodných dohôd (napr. inštrumentálna hodnota tlmenia búrok pobrežnými ekosystémami). Takéto interakcie hodnôt na rôznych úrovniach sú zasa ovplyvnené mocenskými vzťahmi medzi rôznymi aktérmi, ktorí pôsobia na týchto úrovniach (*dobře zavedené*) {1.2.3; 2.4.2; 4.2; 4.3}.

Vlády môžu podporovať a umožňovať flexibilné a adaptívne inštitucionálne návrhy, ktoré presahujú administratívne hranice s cieľom prepojiť národné a subnárodné úrovne a riešiť hodnotové kompromisy (*zavedené, ale neúplné*) {5.4}. Iní aktéri, ako sú medzinárodné organizácie občianskej spoločnosti a multilaterálne agentúry, môžu prepojiť hodnoty naprieč úrovňami pri riadení cezhraničných environmentálnych a rozvojových otázok (napr. medzivládne orgány poskytujúce vedecky podložené možnosti politiky na viacerých úrovniach na pomoc pri tvorbe politiky v oblasti zmeny klímy) (*zavedené, ale neúplné*) {5.4.2}. Takíto aktéri môžu pomôcť sprostredkovať poznatky založené na dôkazoch s cieľom podporiť spoluprácu na spoločných hodnotách prírody a začleniť rôzne chápania vzťahov medzi človekom a prírodou do rozhodnutí (*zavedené, ale neúplné*) {5.4}.

D8. Sociálne učenie uľahčuje začlenenie hodnôt prírody do rozhodovania (zavedené, ale neúplné).

Sociálne učenie vytvára príležitosti na vzájomné pochopenie hodnôt prírody v participatívnych a diskusných procesoch rozhodovania, čo si vyžaduje kolektívne učenie, konanie a reflexiu medzi jednotlivcami a skupinami, pokiaľ ide o interakcie s prírodou, a otvorenosť a transparentnosť (*dobře zavedené*) {5.3.5.4; 5.3.5.2; 5.4.4; 6.3.2.2}. Sociálne učenie môže byť začlenené aj do procesov oceňovania s cieľom zlepšiť ich relevantnosť a spoľahlivosť (*zavedené, ale neúplné*) {4.3; 4.5; 5.4.4}. Niektoré nástroje politiky, ako je participatívne plánovanie využívania pôdy a oceánov, sú postavené na procesoch sociálneho učenia a prispievajú k uznaniu, mobilizácii, začleneniu a spoločnému vytváraniu rozmanitých hodnôt prírody (*dobře zavedené*) {5.4.4; 6.3.2}.

Procesy sociálneho učenia, ako sú kampane na zvyšovanie informovanosti, zamerané na špecifické fázy života, pohlavia a sociokultúrne skupiny, môžu ďalej mobilizovať hodnoty zosúladené s udržateľnosťou (*zavedené, ale neúplné*) {2.5.1; 2.5.2; 5.3.2}. Programy environmentálneho vzdelávania sú obzvlášť dôležité v raných fázach života (*dobře zavedené*) {2.5.1; 5.3.2}. Sociálne učenie v podnikovom kontexte môže byť zamerané na zvýšenie prepojenosti s prírodou (*zavedené, ale neúplné*) {2.2.1}. Medzikultúrne a viacjazyčné vzdelávanie možno podporiť aj s cieľom mobilizovať hodnoty zosúladené s udržateľnosťou (*dobře zavedené*) {2.2.2}.

D9. Vedci, tvorcovia politik, pôvodní obyvatelia a miestne komunity a iní spoločenský aktéri môžu spolupracovať pri dosahovaní Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj a vykonávaní budúceho globálneho rámca pre biodiverzitu po roku 2020 zabezpečením náležitého zohľadnenia rozmanitých hodnôt prírody (zavedené, ale neúplné).

Dosiahnutie spoločných vízií, ako sú vízie globálne dohodnuté v rámci Dohovoru o biologickej diverzite, sa opiera o poskytovanie strategických politických usmernení pre národné, subnárodné a miestne vykonávanie, ako aj o rozvoj kapacít na spojenie rôznych hodnôt prírody prostredníctvom spravodlivej a rovnakej účasti rôznych aktérov vrátane pôvodných obyvateľov a miestnych komunít (tabuľka SPM.6). Transformačná zmena zameraná na hodnoty môže byť poháňaná posilnením spolupráce medzi rôznymi spoločenskými aktérmi s cieľom zvrátiť krízu biodiverzity a usmerniť cesty k udržateľnejšej a spravodlivejšej budúcnosti (*zavedené, ale neúplné*) {1.5.3; 1.5.4; 3.1; 3.5; 4.6; 4.7; 5.4; 6.3; 6.4.2}. Prístup „jedno zdravie“ znázorňuje, ako môžu rôzni aktéri spolupracovať prostredníctvom zohľadňovania rozmanitých hodnôt prírody (rámček SPM.7). Uznatie a zohľadnenie rozmanitých hodnôt prírody, ktoré vychádzajú z rôznych znalostných systémov, vrátane neantropocentrických prístupov, môže podporiť dosiahnutie Agendy 2030 pre udržateľný

¹³ Pokiaľ ide o zahrnutie rozmanitých hodnôt, v jednom bode hodnotenia vyvoláva všeobecný charakter koncepcie riešení blízkych prírode otázok, pretože riešenia blízke prírode sa môžu značne líšiť v súvislosti s tým, do akej miery podporujú biodiverzitu {6.3.1.1}.

rozvoj, budúceho globálneho rámca pre biodiverzitu po roku 2020 a iných relevantných mnohostranných environmentálnych dohôd (*dobře zavedené*) {2.1.2, 2.2.3.1, 2.3.2, 2.4.2, 5.2, 6.5}.

Rámček SPM.7. Prístup „jedno zdravie“ ako príklad spolupráce v oblasti rozmanitých hodnôt prírody

Prístup „jedno zdravie“¹⁴ iniciovali viaceré medzinárodné orgány (napr. Dohovor o biologickej diverzite, Organizácia OSN pre výživu a poľnohospodárstvo, Svetová zdravotnícka organizácia, Svetová organizácia pre zdravie zvierat, Program OSN pre životné prostredie), ktoré ho ďalej rozvíjajú, pričom jeho cieľom je spoločné dosiahnutie zdravia ľudí, domácich a voľne žijúcich zvierat a životného prostredia na rôznych úrovniach spoločnosti s cieľom dosiahnuť udržateľný rozvoj {6.3.2.1}. Zohľadňuje rozmanité hodnoty spojené s rôznymi sektorovými záujmami súvisiacimi s potravinami a vodou (napr. potravinová bezpečnosť, kultúra), zdravím (napr. prevencia a kontrola zoonóz), klímou (napr. adaptácia na extrémne klimatické nebezpečenstvá) a ochranou biodiverzity (napr. nariadenie o obchode s voľne žijúcimi druhmi) {6.3.2.1}.

Národné vlády a regionálne orgány dobrovoľne stanovujú svoje vlastné stratégie prístupu „jedno zdravie“. Napríklad Singapur prostredníctvom svojej *konceptie mesta v prírode* podporuje biodiverzitu mestských oblastí spojených s národnými parkmi, pričom kladie dôraz na ochranu biodiverzity (vnútorné hodnoty) a na zlepšenie regulácie chorôb (inštrumentálne hodnoty) a duševného zdravia (vzťahové hodnoty). Medzinárodné organizácie občianskej spoločnosti a darcovské agentúry podporujú implementáciu prístupu „jedno zdravie“ s ďalším potenciálom ovplyvňovania národných a regionálnych politík prostredníctvom školení a zastupovania záujmov, ktoré pomáhajú zviditeľniť rozmanitosť hodnôt prírody {6.3.2.1}. Kontextovo špecifické a odlišné sociálne a ekonomické podmienky sú relevantné pre realizáciu opatrení súvisiacich s prístupom „jedno zdravie“ {6.3.2.1}.

Cieľom spolupráce medzi výskumníkmi, odborníkmi z praxe a pôvodnými obyvateľmi a miestnymi komunitami je integrácia a zdieľanie databáz (napr. o chorobách zvierat a ľudí) a porozumenie na základe kontextu (napr. miestne poznatky o liečivých rastlinách s cieľom minimalizovať používanie antibiotík), aby spoločne rozvíjali osvedčené postupy (a spoločne sa z nich učili) (napr. riadenie prepojenia ľudí, hospodárskych zvierat a životného prostredia) {6.3.2}. Organizácie občianskej spoločnosti zohľadňujú hodnoty prírody a jej prínos pre zdravie a identifikujú preventívne a terapeutické zásahy na podporu zdravia hospodárskych zvierat, zníženie prenosu chorôb na ľudí a zvýšenie bezpečnosti potravín {6.3.2}.

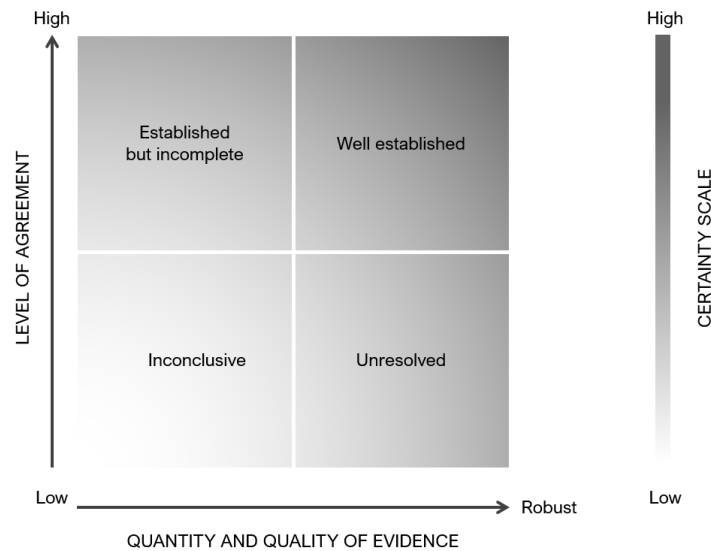
¹⁴ Pozri www.fao.org/3/cb7869en/cb7869en.pdf.

Tabuľka SPM.6. Transformačnú zmenu môžu poháňať synergické opatrenia rôznych aktérov s cieľom podporiť zohľadňovanie rozmanitých hodnôt prírody pri rozhodovaní. Na dosiahnutie spoločných vízií s cieľom zvrátiť krízu biodiverzity a smerovať k udržateľnejšej a spravodlivejšej budúcnosti sú potrebné spoločné opatrenia sociálnych aktérov zamerané na hodnoty. Príklady týchto opatrení sú uvedené v tabuľke.

Values-centered action points	STAKEHOLDERS						
	Intergovernmental organizations 	National and subnational governments 	Non-governmental organizations 	Academia 	Citizen groups/indigenous peoples and local 	Private sector 	Media
Embed diverse values into decisions	Promote the incorporation of diverse values into national biodiversity strategies	Implement policies that articulate diverse values	Develop values-centred safeguards	Address knowledge gaps	Mobilize sustainability-aligned values	Implement standards for values-based corporate responsibility	Communicate on the diversity of values of nature
Foster policy coherence across sectors based on sustainability-aligned values	Align policy with value diversity	Establish coordination mechanisms among sectors around shared values	Foster initiatives to make visible diverse values	Advance inter and transdisciplinary research on values	Advocate for recognition and respect for diverse values	Engage in cross-sectoral dialogue to build shared values	Highlight stories of successful values alignment
Ensure representation of stakeholders' values	Develop standards for inclusive participation in decisions	Encourage participatory policy design	Support valuation uptake in policy decisions	Assess representation in valuation and outcomes	Promote respect for marginalized world-views and values	Adopt practices of inclusive participation	Promote public debates on the diverse values of nature
Enable capacities to embed diverse values into decisions	Address barriers (e.g. understanding of trade-offs) to develop capacities of stakeholders	Enable mechanisms for policy uptake of plural valuation	Support capacity development activities based on nature's values	Build research programmes to strengthen the transformative potential of values-centred leverage points	Network to foster peer-to-peer learning	Support capacity development on values-based corporate sustainability standards	Train communication experts (including local communicators) on the role of nature's values
Strengthen co-learning among stakeholders to develop shared values	Promote projects that entail cross-sectoral planning by highlighting best practices	Encourage collaborative learning across scales and sectors	Document good co-learning practices across actor groups	Promote research on values incorporating different knowledge systems	Support awareness-raising among peers	Promote co-learning with affected stakeholders	Communicate on how shared values are built
Enhance resource mobilisation for plural valuation and policy uptake	Foster international commitments to undertake plural valuation and uptake	Allocate resources for capacity-building to support uptake of valuation	Ensure project funding is targeted to addressing key gaps	Channel resources for plural valuation research	Support crowdfunding to enable wider participation in decision-making	Allow for plural valuation and its uptake	Highlight gaps in resource availability

Príloha

Komunikovanie stupňa istoty.

Obrázok SPM.A1. Model so štyrmi hodnoteniami pre kvalitatívne uvádzanie miery istoty. Istota sa zvyšuje smerom k pravému hornému rohu, čo naznačuje stmavenie odtieňa. Zdroj: IPBES (2016).¹⁵ Ďalšie informácie o tomto prístupe sú uvedené v *Sprievodcovi IPBES k tvorbe hodnotení*.¹⁶

Pokiaľ ide o rozmanitú koncepciu viacerých hodnôt prírody a jej výhod, vrátane biodiverzity a ekosystémových funkcií a služieb, miera spoľahlivosti každého hlavného zistenia je v metodickom hodnotení založená na množstve a kvalite dôkazov a na úrovni zhody týkajúcej sa týchto dôkazov (obrázok SPM.A1). Dôkazy zahŕňajú údaje, teóriu, modely a odborné posudky.

- **Dobre zavedené:** existuje komplexná metaanalýza alebo iná syntéza alebo viaceré nezávislé štúdie, ktoré sa zhodujú.
- **Zavedené, ale neúplné:** panuje všeobecná dohoda, hoci existuje len obmedzený počet štúdií, neexistuje komplexná syntéza resp. štúdie, ktoré existujú, riešia túto otázku nepresne.
- **Nevyriešené:** existujú viaceré nezávislé štúdie, ale ich závery sa nezhodujú.
- **Nepresvedčivé:** existuje obmedzené množstvo dôkazov a veľké nedostatky v znalostiach.

¹⁵ IPBES (2016): Hodnotiaca správa o opel'ovačoch, opel'ovaní a produkcii potravín Medzivládnej vedecko-politickej platformy pre biodiverzitu a ekosystémové služby – zhrnutie pre tvorcov politik. S.G. Potts, V. L. Imperatriz-Fonseca, H. T. Ngo, J. C. Biesmeijer, T. D. Breeze, L. V. Dicks, L. A. Garibaldi, R. Hill, J. Settele, A. J. Vanbergen, M. A. Aizen, S. A. Cunningham, C. Eardley, B. M. Freitas, N. Gallai, P. G. Kevan, A. Kovács-Hostyánszki, P. K. Kwapong, J. Li, X. Li, D. J. Martins, G. Nates-Parra, J. S. Pettis, R. Rader, a B. F. Viana (eds.), sekretariát Medzivládnej vedecko-politickej platformy pre biodiverzitu a ekosystémové služby, Bonn, Nemecko. Dostupné na adrese <http://doi.org/10.5281/zenodo.2616458>.

¹⁶ IPBES (2018): Sprievodca IPBES k tvorbe hodnotení. Sekretariát Medzivládnej vedecko-politickej platformy pre biodiverzitu a ekosystémové služby, Bonn, Nemecko. Dostupné na adrese <https://ipbes.net/guide-production-assessments>.